

ÖRÖKSÉGÜNK
Kunszentmárton értéktárából

UNSER ERBE
Aus der Wertesammlung von Kunszentmárton

NASZE DZIEDZICTWO KULTUROWE
w zbiorach miasta Kunszentmárton

OUR HERITAGE
From the Kunszentmárton Repository of Values

SZÉCHENYI

„A HELYI IDENTITÁS ÉS KOHÉZIÓ ERŐSÍTÉSE A KUNSZENTMÁRTONI JÁRÁSBAN „
TOP-5.3.1-16-JN1-2017-00004

A PROJEKT AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL,
AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS ALAP TÁRSFINANSZÍROZÁSÁVAL VALÓSUL MEG.

VÁROSTÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI TANULMÁNYOK 16.
STADTGESCHICHTLICHE UND VOLKSKUNDESTUDIEN 16
HISTORIA MIASTA I BADANIA ETNOGRAFICZNE WYDANIE 16.
STUDIES IN LOCAL HISTORY AND ETHNOGRAPHY 16

Alapította/Gründer/Założyciele/ Founded by:
BARNA, Gábor - JÓZSA, László

Szerkeszti/Redaktion/Redaktorzy/Edited by:
BARNA, Gábor – HEGEDŰS, Krisztián – PUSZTAI, Gabriella

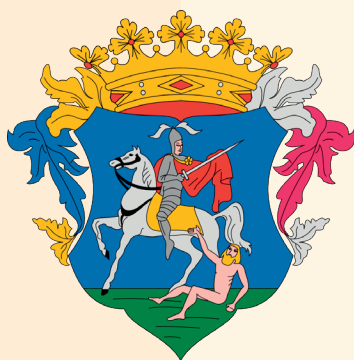
ÖRÖKSÉGÜNK
Kunszentmárton értéktárából

UNSER ERBE
Aus der Wertesammlung von Kunszentmárton

NASZE DZIEDZICTWO KULTUROWE
w zbiorach miasta Kunszentmárton

OUR HERITAGE
From the Kunszentmárton Repository of Values

Szerkesztette/Redaktion/Pod redakcją/Edited by:
BARNA, Gábor – PUSZTAI, Gabriella

Kunszentmárton, 2019

Megjelent Kunszentmárton Város önkormányzatának támogatásával.
Erschienen mit Unterstützung der Selbstverwaltung der Stadt Kunszentmárton
Książka ukazała się dzięki wsparciu władz gminnych miasta Kunszentmárton
This publication was funded by the Kunszentmárton Local Government

A borítón/ Auf dem Umschlag/ Na okładce/Cover: Szent Márton plébániatemplom /
Pfarrkirche St Martin / kościół parafialny św. Marcina / St Martin Parish Church

© BARNA Gábor – PUSZTAI Gabriella (szerk./Hrg./ redaktorzy/eds)
© BARNA Gábor
© BARNA Gábor, FEKETE JUDIT, WALTER PÉTER, JAKOBICZ Zoltán kép/Photo

Német fordítás/ Deutsche Übersetzung/: Albrecht FRIEDRICH
Lengyel fordítás/Tłumaczenie na jęz. polski: Małgorzata ERDEI
English translation: DR. BARTHA, Andrea

ISSN 1218-0009

(Várostarténeti és néprajzi tanulmányok/Stadtgeschichtliche und Volkskundestudien/ Historia miasta i badania etnograficzne Wydanie/Studies on Local History and Ethnography)

ISBN 978-615-80767-3-9

Felelős kiadó/Verantwortlicher Herausgeber/Wydawca/Editor:
WENNER-VÁRKONYI Attila

Nyomta/Gedruckt von/Usługa poligraficzna/Printed by
EFO Kiadó és Nyomda

Százhalombatta

TARTALOM INHALT SPIS TREŚCI CONTENTS

Amire és akikre büszkék vagyunk, s amit őriznünk kell! Polgármesteri ajánlás	7
Worauf und auf wen wir stolz sind und was wir bewahren müssen! Widmung des Bürgermeisters	8
Z kogo i z czego jesteśmy dumni i co powinniśmy zachować dla przyszłych pokoleń!	9
Rekomendacja burmistrza	10
Who and what we are proud of, and what we need to preserve! The mayor's recommendation	10
A Nagytemplom	11
Die Kirche	12
Kościół Główny	15
The Main Church	16
A városháza	17
Das Rathaus	18
Ratusz	20
The City Hall	21
A Nagykun kerületi székház	22
Die Zentrale des Bezirks Großkumanien	25
Siedziba władz powiatowych Nagykun (Wielkiej Kumanii)	26
The Nagykun District Hall	27
Szakrális kisépítmények	28
Sakrale Kleinbauwerke	31
Mniejsze budowle sakralne	32
Sacred small monuments	33
A zsinagóga	34
Die Synagoge	36
Synagoga	37
Synagogue	38
Szabó Gyula színművész	39
Gyula Szabó, der Schauspieler	40
Gyula Szabó aktor	42
Gyula Szabó actor	43
Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke Izabella festészete	44
Die Malerei von Izabella Szeőke	47
Malarstwo Izabelli Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke	48
The Paintings of Izabella Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke	50
A barátfüle (tepertős lekváros papucs)	51
Die Maultasche (Grieben-Marmeladen-Pantoffel)	54
Wypieki z powidłami i skwarkami – barátfüle (tzw. uszy mnicha)	55
Barátfüle, turnovers with cracklings and jam	56

AMIRE ÉS AKIKRE BÜSZKÉK VAGYUNK, S AMIT ÓRIZNÜNK KELL

Ajánlás

Egy közösség megmaradásának és fennmaradásának záloga múltjának ismerete, az értékek tisztelete és megőrzése, a hagyományok ápolása és továbbadása az utódok nemzedékeinek. Kunszentmárton egy gazdag történelmi múlttal rendelkező alföldi kisváros a Hármas-Körös folyó partján, csodálatos természeti környezetben.

Települési értéktárunkat azért hoztuk létre, hogy összegyűjtsük és megismertessük az itt élő emberekkel, de a világgal is városunk természeti értékeit, épített örökségét, szellemi és művészeti alkotásait, az elődeinkről ránk örökített hagyományokat, hogy megemlékezzünk azokról, akik itt éltek és maradandót alkottak. Gyűjteményünk nemcsak az ismeretek gazdagítását szolgálja tehát, hanem a kunszentmártoni identitás erősítését is. Gazdag történelmünkről beszélnek régi épületeink, az isteni gondviselésbe vetett hitünkről tanúskodik gyönyörű templomunk. Büszkéek vagyunk a Kunszentmártonból származó színészre, jeles festőre és elismert népzenezőre. Sajátosságainkat mutatják még a gasztronómiában is, azt, hogy miben vagyunk egyediek, más településekhez képest. Örökségünk ismerete erősítheti városunk polgáraiban és közösségeiben az összetartozás érzését, az öntudatos, a másik emberért, a közösségért felelősséget vállaló szülőföld szeretetét.

Kiadványunkkal szeretnénk Kunszentmárton néhány kiemelkedő értékét közkinccsá tenni, a nagyvilágnak, külföldi barátainknak bemutatni. A helyi lakosokat pedig arra ösztönözzük, hogy családjuk, szűkebb-tágabb környezetünk ismert, vagy lassan a feledés homályába tűnő, védendő és megőrzendő értékeit felfedezzék és javasolják azok felvételét Kunszentmárton Települési Értéktárába.

Gyűjtsük együtt és őrizzük, becsüljük meg értékeinket! Kívánom, hogy legyen sok örömünk ebben a szép és „értékes” gyűjteményben! Legyünk büszkéek elődeink teljesítményére! Vendégeinket pedig szeretettel hívjuk és várjuk, ismerjék meg városunk természeti, történelmi és kulturális értékeit!

Wenner-Várkonyi Attila
polgármester

WORAUF UND AUF WEN WIR STOLZ SIND UND WAS WIR BEWAHREN MÜSSEN

Widmung

Das Pfand der Erhaltung und Fortdauer einer Gemeinschaft ist die Kenntnis ihrer Vergangenheit, die Achtung und Bewahrung der Werte sowie die Pflege der Traditionen und ihre Weitergabe an die Generationen der Nachkommen. Kunszentmárton ist eine Kleinstadt in der Großen Ungarischen Tiefebene mit reicher historischer Vergangenheit an der Hármas-Körös, in herrlicher natürlicher Umgebung gelegen.

Unsere Siedlungswertesammlung haben wir geschaffen, um die naturgegebenen Werte, das Gebäudeerbe, die geistigen und künstlerischen Schöpfungen sowie die von unseren Vorfahren ererbten Traditionen zu sammeln und die hier lebenden Menschen, aber auch die Welt mit ihnen bekannt zu machen, und derer zu gedenken, die hier gelebt und Bleibendes geschaffen haben. Unsere Sammlung dient also nicht nur der Bereicherung der Kenntnisse, sondern auch der Stärkung der Kunszentmártoner Identität. Von unserer reichen Geschichte sprechen unsere alten Gebäude, und von unserem Glauben an die göttliche Fürsorge zeugt unsere herrliche Kirche. Wir sind stolz auf den Schauspieler und die bekannte Malerin, die aus Kunszentmárton stammen. Unsere Eigenarten zeigen sich auch in der Gastronomie, in deren Beziehung wir verglichen mit anderen Orten individuell sind. Die Kenntnis unseres Erbes kann bei den Bürgern und Gemeinschaften unserer Stadt das Zusammengehörigkeitsgefühl, die selbstbewusste Heimatliebe stärken, die für den anderen Menschen und die Gemeinschaft Verantwortung übernimmt.

Mit dieser Ausgabe möchten wir einige hervorragende Werte Kunszentmártons zum Gemeineigentum machen, der ganzen Welt, unseren ausländischen Freunden vorstellen. Und unsere Einwohner regen wir dazu an, die in ihren Familien, ihrer näheren und weiteren Umgebung bekannten oder langsam der Vergessenheit anheimfallenden, schutzwürdigen und zu bewahrenden Werte zu entdecken und ihre Aufnahme in die Siedlungswertesammlung vorzuschlagen.

Sammeln wir gemeinsam und bewahren, achten wir unsere Werte! Ich wünsche mir, dass wir viel Freude an dieser schönen und „wertvollen“ Sammlung haben werden! Seien wir stolz auf die Leistung unserer Vorfahren! Und unsere Gäste laden wir freundlich ein und erwarten sie, damit sie die natürlichen, historischen und kulturellen Werte unserer Stadt kennenlernen!

Attila Wenner-Várkonyi
Bürgermeister

Z KOGO I Z CZEGO JESTEŚMY DUMNI I CO POWINNIŚMY ZACHOWAĆ DLA PRZYSZŁYCH POKOLEŃ

Rekomendacja

Kluczowym elementem trwałości wspólnoty jest wiedza o jej przeszłości, poszanowanie i zachowanie wartości, pielęgnowanie i przekazywanie tradycji kolejnym pokoleniom. Kunszentmárton to małe miasteczko o bogatej historii, usytuowane w cudownym otoczeniu natury nad brzegiem rzeki Hármas-Körös.

Stworzenie miejskiego repozytorium ma na celu gromadzenie, a następnie udostępnianie zarówno mieszkańcom, jak i całemu światu, dóbr przyrody, architektury, twórczości intelektualnej i artystycznej, tradycji naszych przodków oraz upamiętnienie tych, którzy tu mieszkali i pozostawili po sobie trwały ślad. Ta kolekcja ma zatem na celu nie tylko wzbogacenie wiedzy, ale także wzmocnienie poczucia tożsamości obywateli z Kunszentmárton. Bogactwa naszej historii opowiadają o zabytkach lokalnej architektury, a tutejszy piękny kościół jest świadectwem zawierzenia losów mieszkańców Opatrzności Bożej. Jesteśmy dumni z pochodzących z Kunszentmárton aktora Gyula Szabó i wybitnej malarki Izabelli Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke. Prezentujemy również nasze specjały gastronomiczne, w czym jesteśmy niepowtarzalni i wyróżniamy się na tle innych miejscowości. Znajomość własnego dziedzictwa kulturowego może wzmocnić tożsamość zarówno obywateli jak też lokalnych społeczności, podsyć świadome umiłowanie ojczyzny, oparte na poczuciu przynależności do wspólnoty oraz szacunku wobec drugiego człowieka.

Dzięki tej publikacji chcielibyśmy, aby niektóre z wyjątkowych skarbów gminy zostały powszechnie udostępnione, by móc pokazać je światu oraz naszym zagranicznym przyjaciołom. Zachęcamy lokalną społeczność do aktywności w zakresie wyszukiwania, jak i ochrony znanych, a także odchodzących w zapomnienie cennych, z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego wartości, mających związek z miastem i najbliższą okolicą, i aby następnie przyłączyć je do zbiorów miejskich.

Razem gromadźmy, chrońmy i cenimy osobiowości naszego dziedzictwa!

Życzę, aby stworzona przez nas piękna i cenna kolekcja przyniosła nam wiele radości! Bądźmy dumni z osiągnięć naszych przodków! Natomiast naszych gości serdecznie zapraszamy i oczekujemy. Poznajcie Państwo przyrodnicze, historyczne i kulturalne walory naszego miasta!

Attila Wenner-Várkonyi
burmistrz

WHO AND WHAT WE ARE PROUD OF, AND WHAT WE NEED TO PRESERVE

Knowing one's history, respecting and upholding values, nourishing tradition and transferring it to the descending generations – this is what retains and preserves a community. Kunszentmárton is a small town on the Great Plain of Hungary, in a wonderful scenic environment on the banks of the Hármas-Körös river.

We have created our repository of values to collect the natural values, works of architectural heritage, spiritual and artistic creations, as well as the traditions inherited from our ancestors, to acquaint local people with them and to remember those who used to live here and created imperishable values. Thus, our collection serves not only the enrichment of knowledge, but also empowers our Kunszentmárton identity. The old buildings reveal our history, while the wonderful church represents our faith in divine providence. We are so proud of the famous actor (Gyula Szabó) and the prominent painter (Izabella Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke) from Kunszentmárton. The specialties of our gastronomy reflect what makes us unique and different from other settlements. Knowing our heritage may deepen the feeling of community and love for the homeland, as well as the responsibility for each-other in our citizens and communities.

The purpose of this publication is to present some of Kunszentmárton's outstanding values to the world and our friends abroad. At the same time, we encourage local people to discover the treasures that their families and smaller or wider environments hold, to retain them and rescue them from oblivion, and to propose them for inclusion in the Repository of Treasures of our town.

Let us collect, safeguard and appraise our treasures together! I wish you a lot of joy in this beautiful and precious collection! Let us be proud of what our ancestors have created! We invite and welcome guests to visit here and meet the natural, historical and cultural values of our town.

Kunszentmárton, 2019, the 300th jubilee year of its repopulation

Attila Wenner-Várkonyi
Mayor

NAGYTEMPLOM (Köztársaság tér)

A Kunszentmárton főterén álló impozáns római katolikus Szent Márton plébániatemplom a településnek már negyedik temploma az 1719-ben történt községgé szerveződés, újratelepülés óta. Terveit Jung József, jeles 18 századi építész készítette 1781-ben és Esterházy Károly egri püspök fogadta el. 1781. július 24-én történt az ünnepélyes alapkövetétel, s az új templomot 1784. november 11-én, a Szent Márton búcsú keretében áldotta meg Horváth Imre egri kanonok. Építésében közreműködött – Jung Józsefen kívül – Rabl Károly kerületi építőmester, Gruber József ács, Fahrensohn Ferenc egri festő és Spórer János Mihály egri márványozómester. Szószéke Mótzer József egri szobrász műhelyében készült.

A templom tornya az 1763-ban elkészült torony maradt, amit 1822-23-ban megmagasítottak és új, rézborítású sisakkal láttak el. Ezt 1895-ben – a magyar honfoglalás közelgő millenniuma emlékére – lecserélték a ma is látható, 23 méter magas, vörösréz borítású toronysisakra. A templomot 1910-ben két mellékhajóval bővítették.

A templom belső kiképzése késő barokk, jelenlegi festését a helyi születésű Dósa Lukács iparművész nyerte el pályázaton, s valósította meg Muhits Sándor és Zsille Kálmán iparművészek közreműködésével.

A főoltárt és két mellékoltárt Rabl Károly építette. A főoltár nagyméretű képét Czirkler János egri „piktor” festette. Azt a jelenetet ábrázolja, ahogyan Szent Márton püspök a halottat föltámasztja. Az északi oldalhajóban áll a carrarai márvány Szent Kereszt-oltár, a Szent Sír halott Krisztus szobrát az I. világháborúban elesett helyi szobrász, Molnár Vince alkotta. Az oldalhajó közepén a Jézus Szíve-oltár áll, s itt található a valószínűleg még a második templomból (1730-as évek) származó Szent Ferenc-oltár a Boldogasszony máriaradni kegyképének kolostormunka változatával. A déli oldalhajó oltárai: a magyar szentek oltára, Mária Szíve-oltár, Páduai Szent Antal-oltár a Celli Szűzanya kegyszobrának kolostormunka másolatával (szintén a 18. század 30-as éveiből).

Az üvegablakok elkészítésében Bátky József festőművész működött közre. A mellékoltárokon Kovács Ilona helyi tanítónőnek alkotásai találhatók, az Imádkozó Mária képet pedig Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke Izabella helyi születésű festőművész készítette.

A templom mennyezetét tudatos ikonográfiai program falképei díszítik.

A templom bejárata fölötti akrosztikonos feliratban a jászkürt látható, míg az ajtó fölött a Nagykunság oroszlános címere, jelezvén Kunszentmárton lakóinak kettős kötődését.

A késő barokk templom Kunszentmárton emblematikus épülete. Számos fontos és régi műalkotás őrzőhelye. Papjai között többen a magyar művelődéstörténet jeles képviselői voltak: báró Bémer László (18112-1816) későbbi nagyváradi püspök, Hegyfokya Kabos, a magyar meteorológia atyja, Demeter István (1914-1977) költő és festő.

A jelenben számos rendezvénynek is helyet ad az egyházi szertartások mellett. Innen indul a Kunszentmárton Tiszapüspökivel összekötő Alföldi Szent Márton Zarándokút.

DIE PFARRKIRCHE (Köztársaság tér)

Die imposante römisch-katholische Pfarrkirche St. Martin am Marktplatz von Kunszentmárton ist bereits die vierte Kirche der Siedlung seit der Gemeindegründung, der Neubesiedlung von 1719. Ihre Pläne entwarf im Jahre 1781 József Jung, ein namhafter Architekt des 18. Jahrhunderts, und der Bischof von Eger/Erlau Károly Esterházy hieß sie gut. Am 24. Juli 1781 fand die feierliche Grundsteinlegung statt, und die neue Kirche segnete der Erlauer Domherr Imre Horváth am 11. November 1784, im Rahmen des St. Martin-Kirchweihfestes. Beim Bau waren – außer József Jung – Bezirksbaumeister Károly Rabl, Zimmermann József Gruber, der Erlauer Maler Ferenc Fahrensohn und der Erlauer Marmorierungsmeister János Mihály Spórer beteiligt. Die Kanzel wurde in der Werkstatt des Erlauer Bildhauers József Mótzer geschaffen. Als Turm der Kirche blieb der 1763 errichtete erhalten, der 1822–23 erhöht wurde und einen neuen kupfergedeckten Helm erhielt. Dieser wurde 1895 – zur Erinnerung an das nahende Millennium der Landnahme – durch den auch heute zu sehenden 23 m hohen kupfergedeckten Turmhelm ausgetauscht. Die Kirche wurde 1910 durch zwei Seitenschiffe erweitert.

Die Kirche hat eine spätbarocke Innenausgestaltung, die derzeitige Ausmalung gewann der im Ort geborene Kunstgewerbler Lukács bei einer Ausscheidung und verwirklichte sie zusammen mit den Kunstgewerblern Sándor Muhits und Kálmán Zsille.

Den Haupt- und die beiden Nebenaltäre erbaute Károly Rabl. Das große Bild des Hauptaltars malte der Erlauer „Piktor“ János Czirkler. Es stellt die Szene dar, wie St. Martin den Toten auferweckt. Im nördlichen Seitenschiff steht der Heilige Kreuz-Altar aus carrarischem Marmor, die Statue des toten Christus des Heiligen Grabes schuf der im Ersten Weltkrieg gefallene einheimische Bildhauer Vince Molnár. In der Mitte des Seitenschiffes steht der Herz-Jesu-Altar, und dort befindet sich der wahrscheinlich noch aus der zweiten Kirche (1730er Jahre) stammende St. Franziskus-Altar mit der Klosterarbeitsvariante des Mariengnadenbildes von Mariaradna. Die Altäre des südlichen Seitenschiffes: Altar der ungarischen Heiligen, Herz-Mariä-Altar, St. Antonius von Padua-Altar mit der Klosterarbeitskopie des Gnadenbildes der Celler hl. Jungfrau (gleichfalls aus den 30er Jahren des 18. Jh.).

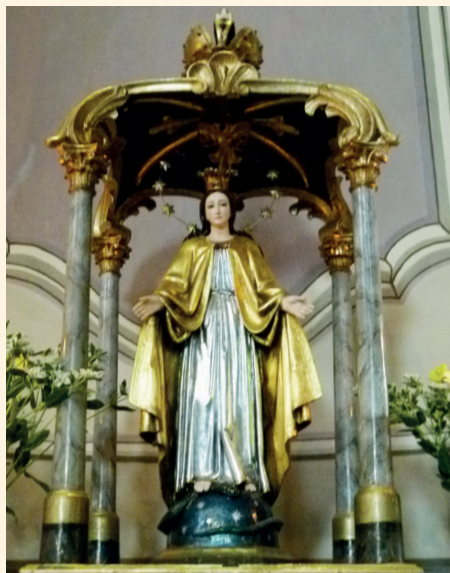
Bei der Herstellung der Glasfenster hat der Kunstmaler József Bátky mitgewirkt. Die Werke auf den Nebenaltären schuf die einheimische Lehrerin und das Bild der Betenden Maria die hier geborene Malerin Frau Papp-Kökényesdy, Izabella Szeöke.

Die Kirchendecke schmücken Wandgemälde eines bewussten ikonographischen Programms.

In der Akrostikoninschrift über dem Eingang zur Kirche befindet sich ein Jazygenhorn, dagegen über der Tür das Löwenwappen Großkumaniens, die beide die doppelte Bindung der Einwohner Kunszentmártons andeuten.

Die spätbarocke Kirche ist Kunszentmártons emblematisches Gebäude, der Bewahrrort zahlreicher wichtiger und alter Kunstwerke. Unter ihren Priestern gab es mehrere hervorragende Vertreter der ungarischen Kulturgeschichte: Baron László Bémer (1812–1816), später Bischof von Nagyvárad/Großwardein/Oradea, Kabos Hegyfoky, der Vater der ungarischen Meteorologie, István Demeter (1914–1977), Dichter und Maler.

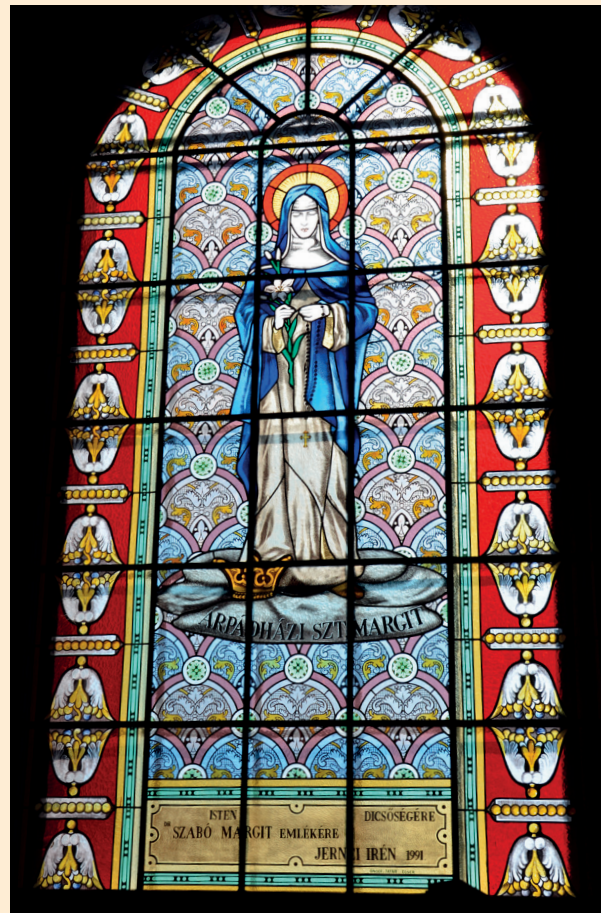
In der Gegenwart bietet sie neben den kirchlichen Zeremonien auch zahlreichen Veranstaltungen Raum. Hier beginnt der St. Martins-Pilgerweg der Tiefebene, der Kunszentmárton mit Tiszapüspöki verbindet.

A NAGYTEMPLOM ~ DIE KIRCHE ~ KOŚCIÓŁ GŁÓWNY ~ THE MAIN CHURCH

A NAGYTEMPLOM ~ DIE KIRCHE ~ KOŚCIÓŁ GŁÓWNY ~ THE MAIN CHURCH

KOŚCIÓŁ GŁÓWNY (placu Republiki)

Imponujący, rzymskokatolicki kościół parafialny pod wezwaniem św. Marcina na głównym placu w Kunszentmárton, jest już czwartym kościołem, powstałym od czasu odbudowy miejscowości w 1719 r. Wykonane w 1781 roku plany budowy świątyni autorstwa Józsefa Junga – wybitnego 18. wiecznego architekta, zostały zaakceptowane przez egerskiego biskupa Károlya Esterházy'ego. Uroczyste wbudowanie kamienia węgielnego miało miejsce 24 lipca 1781 roku, a w 1784 roku 11 listopada, w dniu św. Marcina, nowy kościół został poświęcony przez kanonika Imre Horvátha. W pracach budowlanych, prócz Józsefa Junga uczestniczyli: miejscowy majster budowlany – Károly Rabl, cieśla – József Gruber, malarz z Egeru – Ferenc Fahrensohn oraz egerski mistrz kamieniarski, specjalizujący się w kładzeniu marmuru – János Mihály Spórer. Ambona została wykonana w pracowni egerskiego rzeźbiarza, Józsefa Mótzera.

Powstała w 1763 roku wież kościelną podwyższono i pokryto dach miedzią w latach 1822-23. W 1895 roku, z okazji zbliżającego się millenium Zajęcia Ojczyzny (zasiedlenie terenów Panonii przez Madziarów), wymieniono materiał pokrycia 23-metrowej czaszy wieży na czerwoną miedź, która przetrwała do dziś. W 1910 roku świątynię powiększono o dwie nawy boczne.

Wystrój wewnętrzny kościoła reprezentowany jest przez późny barok. Współczesne prace malarskie zostały powierzone lokalnemu rzemieślnikowi, Lukácsowi Dósa, zwycięzcy przetargu. W wykonaniu zlecenia współpracowało także dwóch innych rzemieślników – Sándor Muhits i Kálmán Zsille.

Ołtarz główny oraz dwa ołtarze poboczne są autorstwa Károlya Rabla. Wielkoformatowy obraz ołtarza głównego jest dziełem egerskiego „piktora”, Jánosa Czirklera. Malowidło przedstawia scenę, w której święty Marcin – biskup, wskrzesza zmarłych. Po stronie północnej znajduje się ołtarz Najświętszego Krzyża, wykonany z marmuru karraryjskiego. Postać martwego Chrystusa u Świętego Grobu wykonał miejscowy rzeźbiarz, Vince Molnár, który zginął podczas I wojny światowej. Pośrodku bocznej nawy stoi ołtarz Serca Jezusowego oraz prawdopodobnie tutaj znajdują się pochodzące z innego kościoła (lata 30. XVIII wieku) pozostałości ołtarza św. Franciszka z monastyczną wersją wizerunku Matki Boskiej. Na ołtarze nawy południowej składa się ołtarz świętych węgierskich, ołtarz Serca NMP, ołtarz św. Antoniego z Padwy wraz z kopią klasztorną rzeźby Maryi Panny z Mariaszell (także z XVIII i XVIII wieku).

Wykonaniem witraży zajął się m.in. József Bátky, artysta malarz. W tworzeniu ołtarzy naw bocznych zażyła się także lokalna nauczycielka, Ilona Kovács. Obraz Matki Boskiej został wykonany przez miejscową artystkę-malarkę, Izabellę Papp-Kökényesdy Szeőke.

Sklepienie kościoła ozdobiono freskami według przemyślanego programu ikonograficznego.

W napisie akrostychu nad wejściem do kościoła widoczny jest róg Jasów (Jazygów), a nad drzwiami widnieje herb Wielkiej Kumanii z lwem, wskazujący na podwójne więzi mieszkańców Kunszentmárton.

Późnobarokowy kościół jest charakterystyczną budowlą Kunszentmárton. Jest on też ostoją dla wielu ważnych i historycznych dzieł sztuki. Wśród księży, wykonujących posługę kapłańską w tej świątyni, kilku było wybitnymi przedstawicielami kultury węgierskiej: baron László Bémer, późniejszy biskup Oradei (1812-1816), Kabos Hegyfoky, ojciec węgierskiej meteorologii, István Demeter (1914-1977), poeta i malarz.

Obecnie, oprócz ceremonii religijnych, organizowane są tu także inne rytuały. Stąd rozpoczyna się Szlak Pielgrzymkowy św. Marcina, który łączy Kunszentmárton z miejscowością Tiszapüspöki.

THE MAIN CHURCH

(Köztársaság tér)

The impressive St. Martin Roman Catholic Parish Church on the main square of Kunszentmárton is already the fourth church of the settlement since 1719, when it was organized into a village and resettled. It was planned in 1781 by József Jung, the excellent architect of the 18th century, and approved by Károly Esterházy, the Bishop of Eger. The cornerstone laying ceremony took place on 24 July 1781, and the new church was blessed by Imre Horváth, Canon of Eger, on 11 November 1784, on the occasion of the Saint Martin's-day celebration. Besides József Jung, district master architect Károly Rabl, carpenter József Gruber, painter Ferenc Fahrensohn from Eger, and master marbler János Mihály Spórer from Eger were the main contributors to the construction. The pulpit was made in the workshop of József Mótzer, sculptor from Eger.

The church tower remained the one made in 1763 until 1822–23 when it was increased in height, and a new copper-covered spire was placed on it. In 1895, to commemorate the upcoming millennium of the Conquest, it was replaced with the present 23 metre tall spire with red copper coating. The church was extended with two side-aisles in 1910.

The current painting of the late baroque interior design of the church is the work of local-born industrial artist Lukács Dósa, funded by a grant he won, and it was realized with the contribution of industrial artists Sándor Muhits and Kálmán Zsille.

The high altar and the two side-altars were built by Károly Rabl. The grand painting of the high altar is the work of János Czirkler, painter from Eger. It depicts the scene of Bishop St. Martin resurrecting the dead. The north side-aisle includes the Holy Cross altar, made of Carrara marble, and the statue of the Holy Sepulchre of the dead Jesus was made by the local sculptor Vince Molnár, killed in World War 1. In the middle of the side-aisle, you can see the altar of the Sacred Heart of Jesus, as well as the Saint Frances altar, probably from the second church (from the 1730s), with the monastery-work version of the devotional picture of the Blessed Virgin Mary from Máriaradna. The altars of the south side-aisle are: the altar of the Hungarian saints, the Heart of Mary altar, and the Saint Antony of Padua altar with a monastery-work copy of the devotional sculpture of the Celli Blessed Virgin Mary (also from the 1730s).

The glass windows were made with the contribution of painter József Bátky. On the side-altars, you can see the painting of Ilona Kovács, local school teacher, while the Praying Virgin Mary is the work of the painter Izabella Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke, who was born in our town.

The ceiling of the church is ornamented by the wall pictures painted as part of a conscious iconography program.

The acrostic inscription above the entrance of the church depicts the motif of the jászkürt, the relique horn of the region, while above the door you can see the coat of arms of Nagyunság with the lion, referring to the double bond of the people of Kunszentmárton.

The late baroque church is an emblematic building of Kunszentmárton, the depository of several important old works of art. Many of its priests were outstanding representatives of Hungarian cultural history: baron László Bémer (1812–1816), later bishop of Nagyvárad; Kabos Hegyföky, the father of Hungarian meteorology; István Demeter (1914–1977), poet and painter.

Besides religious services, currently it is home to several different events. This is the starting point of the Saint Martin pilgrimage of the Great Hungarian Plain (from Kunszentmárton to Tiszapüspöki).

A VÁROSHÁZA (Köztársaság tér)

Az 1719-ben romjaiból jászsági telepesek révén újjáéledt Kunszentmárton közigazgatásának megszervezésekor megépítette a községházát ott, ahol most a Deák Ferenc utcai Nagyiskola áll. A gyorsan fejlődő település 1782-ben révprivilegiumot kapott, 1806-ben megépült első fahídja, 1807-ben pedig mezővárosi rangra emelkedett. Ezért a régi, zsindelytetős községházát lebontották és 1811-1813 között a mai helyén felépítették az emeletes, akkor még csak egy traktusú, azaz csak a templom, főtér/piactér felé néző városházát.

Az épület terveit Koczka János szolnoki építőmester készítette, s 1810-ben hagyta jóvá a nádor, a jászok és kunok kapitánya. A kivitelezés Fischer Ágoston kecskeméti kőműves és Károly József, valamint Nitsman János ács munkája. Alapkövét 1811. április 1-én tették le ünnepélyes körülmények között.

Az épületet 1813. november 7-én báró Bémer László plébános (1812–1817), a későbbi 1848-as mártír nagyváradi püspök szentelte meg nagy ünnepség keretében.

A települési közigazgatás mellett egy időben üzletek, majd patika működött a földszintjén.

A klasszicista jegyeket felmutató épület a nagykun kerületi ház mellett Kunszentmárton legrégibb középülete. Bár a 19. század végén egy szárnyépülettel megtoldották, homlokzata eredeti. Eredeti, tölgyfából készült bejáratú kapuját lecserélték, ma üvegajtaja van. Homlokzati falán több emléktábla történelmi eseményekre, a város kimagasló szülöttére emlékeztet: 1541. szeptember 18-21-e között, amikor Szapolyai János király özvegye, Izabella királyné Lippára költözött, a Város falai között tartózkodott a Magyar Szent Korona; az 1848–1849-es centenáriumi emléktábla; az 1956-os községi forradalmi tanács emléktáblája; a helybeli születésű történész, akadémikus Angyalé Dávid emléktáblája. Az 1919-es tanácsköztársaságra utaló emléktáblát a rendszerváltozás után eltávolították az épületről.

DAS RATHAUS (Köztársaság tér)

Das 1719 von Siedlern aus Jazygien aus seinen Ruinen wiederbelebte Kunszentmárton errichtete bei der Organisierung seiner Verwaltung das Gemeindehaus dort, wo jetzt die Große Schule in der Ferenc Deák-Gasse steht. Die sich schnell entwickelnde Siedlung bekam 1782 ein Fährprivileg, 1806 entstand die erste Holzbrücke, und 1807 wurde sie in den Marktfleckenrang erhoben. Deshalb hat man das alte schindelgedeckte Gemeindehaus abgerissen und zwischen 1811 und 1813 an der heutigen Stelle das obergeschossige Rathaus gebaut, damals jedoch erst einen Trakt, der nur zur Kirche, zum Haupt- und Marktplatz hin schaute.

Die Pläne des Gebäudes erstellte der Szolnoker Baumeister János Koczka, und 1810 genehmigte sie der Palatin, der Hauptmann der Jazygen und Kumanen. Die Ausführung übernahmen der Kecskeméti Maurer Ágoston Fischer und die Zimmerleute József Károly und János Nitsman. Die Grundsteinlegung wurde am 1. April 1811 festlich begangen.

Am 7. November 1813 hat Pfarrer Baron László Bémer (1812–1817), der spätere Bischof von Bischof von Nagyvárad/Großwardein/Oradea und 1848er Märtyrer, das Gebäude im Rahmen eines großen Festes geweiht.

Außer der öffentlichen Verwaltung gab es eine Zeitlang im Erdgeschoss Geschäfte und dann eine Apotheke.

Das klassizistische Merkmale aufweisende Gebäude ist neben dem Bezirkshaus von Großkumanien das älteste öffentliche Gebäude in Kunszentmárton. Zwar wurde am Ende des 19. Jahrhunderts ein Gebäudeflügel angebaut, doch ist die Fassade die originale geblieben. Das ursprüngliche eichene Eingangstor wurde ausgetauscht, heute ist es eine Glastür. An der Fassade erinnern mehrere Gedenktafeln an historische Ereignisse und an den herausragenden Sohn der Stadt: Vom 18. bis 21. September 1541, als Königin Izabella, die Witwe von König Johann Szapolyai, nach Lippa umzog, weilte die Ungarische Heilige Krone in den Mauern der Stadt; Centenariums-Gedenktafel von 1848–1849; Gedenktafel an den Revolutionsrat von 1956 der Gemeinde; Gedenktafel für den hier geborenen Historiker, das Akademiemitglied Dávid Angyal. Die Gedenktafel an die Räterepublik von 1919 wurde nach dem Systemwechsel vom Gebäude entfernt.

A VÁROSHÁZA ~ DAS RATHAUS ~ RATUSZ ~ THE CITY HALL

RATUSZ (Plac Republiki)

W 1719 r., gdy na nowo formowała się administracja publiczna w Kunszentmárton, osadnicy jazydscy odbudowali z ruin siedzibę lokalnych władz w miejscu, gdzie obecnie znajduje się szkoła przy ulicy Ferencza Deáka. Szybko rozwijająca się osada uzyskała przywileje w 1782 r., dzięki którym w 1806 r. wybudowano tu pierwszy drewniany most, a w 1807 r. miejscowość zyskała prawa miejskie. W związku z tym, stary, kryty gontem ratusz wyburzono, a w latach 1811-1813 wybudowano stojący do dziś, piętrowy budynek, wtedy tylko jednotraktowy, z układem okien wychodzących na kościół i rynek główny.

János Koczka, mistrz budowlany z miasta Szolnok, przygotował plany budynku, które w 1810 roku zostały zatwierdzone przez palatyna Węgier, przywódcę jasów i kumanów. Prace budowlane wykonali Ágoston Fischer- murarz z Kecskemét oraz cieśle - József Károly i János Nitsman. 1 kwietnia 1811 r. w odświętnych okolicznościach wmurowano kamień węgielny.

7 listopada 1813 r., baron László Bémer (1812–1817), biskup i późniejszy męczennik z Oradei z okresu Wiosny Ludów, poświęcił budynek podczas uroczystej ceremonii.

W ratuszu, oprócz obrad samorządowych i administrowania, miejsce miały też sklepy i apteka, które były usytuowane na parterze budynku.

Wybudowany w klasycystycznym stylu ratusz jest obecnie najstarszą budowlą Kunszentmárton, obok siedziby władz powiatu Wielkiej Kumanii. Chociaż pod koniec XIX wieku dobudowano do ratusza dodatkowe skrzydło, jego fasada pozostała niezmieniona. Oryginalne dębowe drzwi wejściowe zostały zastąpione przeszklonym wejściem. Na fasadzie muru jest umieszczonych kilka pamiątkowych tablic, przypominających o historycznych wydarzeniach i wybitnych mieszkańcach miasta:

Korony Węgierskiej w Kunszentmárton, kiedy wdowa po królu Janie Zápolyi, królowa Izabella, przeprowadzała się do miejscowości Lipova (węg. Lippa); tablica pamiątkowa z okazji stulecia wydarzeń z 1848-1849 roku; tablica pamiątkowa lokalnej rady rewolucyjnej z 1956 r.; tablica pamiątkowa urodzonego w Kunszentmárton historyka, akademika - Dávida Angyalé; tablica pamiątkowa nawiązująca do Republiki Rad z 1919 r. została usunięta z budynku po zmianie ustroju.

THE CITY HALL (Köztársaság tér)

After the establishment of the administration of Kunszentmárton, which was rebuilt from its ruins with the help of settlers from the Jászság region in 1719, the parish hall was raised exactly where the primary school in Deák Ferenc utca is now located. The rapidly growing settlement was awarded ferry privileges in 1782, its first wooden bridge was built in 1806, and then it earned country town rank in 1807. The old shingle-roofed parish hall was demolished, and the city hall was built between 1811 and 1813 in its current location. At that time, it was only a two-storey, simple building with a view of the church and the main square/market square.

The design of the building was made by János Koczka, master architect from Szolnok, and it was approved in 1810 by the palatine, the leader of the Jász and the Kun people. The construction itself was the work of Ágoston Fischer, mason from Kecskemét, and carpenters József Károly and János Nitsman. Its corner stone was laid on 1 April 1811 during a ceremonial event.

The building was blessed officially and ceremonially on 7 November 1813 by baron László Bémer, priest (1812–1816), the later 1848 martyr bishop of Nagyvárad.

Besides hosting the public administration, a pharmacy operated on its ground floor for a while.

This building, reflecting the characteristics of Classicism, is the oldest public building of Kunszentmárton, next to the Nagykun District Hall. Although it was extended with a new wing at the end of the 19th century, its facade is original. The original oak wood entrance gate has been replaced, and it now has a glass door. On the facade, several memorial plaques commemorate the historical events and the outstanding people born in town: On 18–21 September 1541, when the widow of king János Szapolyai, queen Izabella moved to Lippa, the Holy Crown of Hungary was kept in town; the memorial plaque of the 1848–1849 centennial; the memorial plaque of the 1956 revolutionary community council; and the memorial plaque of Dávid Angyalé, historian and academician born in Kunszentmárton. The memorial plaque commemorating the council republic of 1919 was removed after the political transition.

A NAGYKUN KERÜLETI SZÉKHÁZ (Kerületi ház utca 4-8.)

A középkorban kiváltságokat élvező Nagykunságot a török hódoltság alóli felszabadulás után a Habsburg udvar 1702-ben eladta a Német Lovagrendnek. Ebből a jobbágyi alávetettségéből a Nagy- és a Kiskunság, valamint a Jászság önerőből váltotta meg magát. Ez volt a jászkun redemptio 1745-ben. Ezt követően Kunszentmárton lett a Nagykunság jurisdictionális (igazságszolgáltatási) székhelye. Itt épült meg az 1780-as évekre a kerület börtöne, s a Nagykun Kerület ma is látható székháza.

Az épületegyüttes (székház, kerületi börtön, várnagyi ház) tervezését, építésének vezetését Rabl Károly gyöngyösi kőművesmester végezte. A munkálatok felügyeletét pedig Bozóky András kunszentmártoni komisszáriusra bízták, aki a Jászkun Kerületek alkalmazásában állt. (Rabl Károly mellett a Jung József építész mellett dolgozott, aki ebben az időben a kunszentmártoni Nagytemplom terveit készítette és meg is építette azt 1789-re.) Itt tartották a kerületi gyűléseket, a kétszintes börtönben raboskodtak a fogvatartottak. A várnagyi lakban az ún. castellanus (várnagy) lakott, akinek a kerületi ház épületegyüttesének gondozása, a tömlőc rendjének biztosítása, a rabok rendben tartása és ellátása volt a feladata. Az épületek zsindelytetősek voltak, a főépületet egy 1826-os vihar után fordították át cserépre, 1910 körül emeletráépítést kapott.

A három épületet egy széles, boltívvvel megerősített, magas téglakerítés veszi körül. Ennek egy részét és a 18. századvégi boltíves homokkő kapuzatot az 1970-es években lebontották.

A kerületi törvényszék egészen 1871-ig itt működött. Az ekkor megalakult Járásbíróság 1984-ig székelt az épületben. A börtönt az 1956-os forradalom utáni évekig, 1958-ig használták, ezért épületét egy magas téglafallal elválasztották a másik két épülettől. Az 1956-os forradalom meghurcolt áldozataira bronz dombormű emlékeztet. A múzeum falán emléktábla őrzi az 1876-ban megalakult Tiszazugi Archeológiai Magántársulat emlékét.

A volt Nagykun Kerületi ház börtönépületében az 1960-as évektől a múzeum működik. A várnagyi lakás pedig a helyi múzeum látványtáráként működik.

A NAGYKUN KERÜLETI SZÉKHÁZ • DIE ZENTRALE DES BEZIRKS GROSSKUMANIEN
• SIEDZIBA WŁADZ POWIATOWYCH NAGYKUN (WIELKIEJ KUMANII)
• THE NAGYKUN DISTRICT HALL

A NAGYKUN KERÜLETI SZÉKHÁZ • DIE ZENTRALE DES BEZIRKS GROSSKUMANIEN •
SIEDZIBA WŁADZ POWIATOWYCH NAGYKUN (WIELKIEJ KUMANII) •
THE NAGYKUN DISTRICT HALL

DIE ZENTRALE DES BEZIRKS GROSSKUMANIEN (Kerületi ház utca 4–8)

Das im Mittelalter Privilegien genießende Großkumanien hat der Habsburger Hof nach der Befreiung von der Türkenherrschaft 1702 an den Deutschen Ritterorden verkauft. Von dieser Unterworfenheit als Leibeigene haben sich Groß- und Kleinkumanien und Jazygien aus eigener Kraft freigekauft. Dies war die jazygisch-kumanische Redemptio 1745. Danach wurde Kunszentmárton zum Jurisdiktionsitz Großkumaniens. Hier wurde bis zu den 1780er Jahren das Bezirksgefängnis gebaut und die auch heute stehende Zentrale des Bezirks Großkumanien.

Die Planung und Bauleitung des Gebäudekomplexes (Zentrale, Bezirksgefängnis, Haus des Burgvogts) lag in Händen des Gyöngyöser Maurermeisters Károly Rábl. Die Bauaufsicht übergab man dem Kunszentmártoner Kommissarius András Bozóky, der Angestellter der Jazygen-Kumanen-Bezirke war. (Károly Rábl arbeitete beim Architekten József Jung, der zu dieser Zeit die Pläne für die Kunszentmártoner Kirche entwarf und diese auch bis 1789 fertigstellte.) Hier wurden die Bezirksversammlungen abgehalten, im zweistöckigen Gefängnis saßen die Inhaftierten. Im Burgvogthaus wohnte der sog. Castellanus, der die Aufgaben des Hausverwalters des Gebäudekomplexes, der Sicherung der Gefängnisordnung, der In-Ordnung-Haltung und Versorgung der Häftlinge hatte. Die Gebäude hatten Schindelbedachung, das Hauptgebäude erhielt nach einem Sturm 1826 ein Ziegeldach und um 1910 ein weiteres Stockwerk.

Die drei Gebäude umgibt eine breite arkadenverstärkte, hohe Ziegelmauer. Deren einer Teil und das bogige Sandsteinportal vom Ende des 18. Jahrhunderts wurden in den 1970er Jahren abgerissen.

Das Bezirksgericht hat hier bis 1871 gearbeitet. Das damals geschaffene Kreisgericht hatte seinen Sitz bis 1984 in dem Gebäude. Das Gefängnis war bis in die Jahre nach der 1956er Revolution, bis 1958 in Benutzung, deshalb war das Gebäude durch eine hohe Ziegelmauer von den beiden anderen Gebäuden getrennt. An die gedemütigten Opfer der 1956er Revolution erinnert ein Bronzerelief. An der Wand des Museums befindet sich eine Gedenktafel für die 1876 gegründete Tiszazugi Archeológiai Magántársulat/Archäologische Privatgesellschaft des Tiszazug/Theißwinkel.

Im Gefängnisgebäude des früheren Großkumanien-Bezirkshauses befindet sich seit den 1960er Jahren das Museum. Die Burgvogtwohnung dient als Schausammlung des Lokalmuseums.

SIEDZIBA WŁADZ OKRĘGU NAGYKUN (WIELKIEJ KUMANII) (przy ulicy Kerületi ház 4-8)

W 1702 r., po oswobodzeniu spod jarzma tureckiego, Wielka Kumania, która w średniowieczu cieszyła się wieloma przywilejami, została odsprzedana przez dwór habsburski zakonowi krzyżackiemu. W 1745 roku region Jászkun, na który składała się Wielka i Mała Kumania oraz Jazygia (Jászság), udało się uniezależnić od zakonu. Nastąpiło to w ramach tzw. redempcji, czyli wykupieniu się od poddaństwa pańszczyźnianego. Po tym fakcie, Kunszentmárton stał się siedzibą sądu rejonowego Wielkiej Kumanii. Tutaj w latach 80. XVIII wieku wybudowano okręgowe więzienie oraz istniejącą do dzisiaj siedzibę okręgu Nagykun.

Projekt kompleksu budynków (siedziba władz, więzienie okręgowe, dworek ziemiański) i kierowanie budową wykonał Károly Rábl, mistrz kamieniarski z miasta Gyöngyös. Prace nadzorował András Bozóky, komisarz z Kunszentmárton, etatowy pracownik okręgu Jászkun (Károly Rábl pracował pod okiem Józsefa Junga, architekta i budowniczego Głównego Kościoła w Kunszentmárton, ukończonego w 1789 r.). Tutaj miały miejsce grodzkie zgromadzenia, a w dwupoziomowym więzieniu przetrzymywano osadzonych. W dworku zamieszkiwał kasztelan (tzw. castellanus), którego zadaniem było m.in. zarządzanie siedzibami lokalnych władz, zapewnienie dyscypliny i porządku więziennego, jak i zapewnienie bytu osadzonym. Budynki początkowo były kryte gontem, ale po burzy w 1826 roku pokrycie dachu głównego budynku zamieniono na dachówkę, a około 1910 roku dobudowano piętro.

Te trzy budynki ogrodzone są wysokim, szerokim, łukowato zwieńczonym ceglany murem. 18. wieczna brama z piskowca, która stanowiła część ogrodzenia, została rozebrana w latach 70. XX wieku.

Sąd rejonowy działał tu aż do 1871 roku. Utworzony po tym czasie Sąd Powiatowy miał tu siedzibę do 1984 roku. Węzienie działało jeszcze po rewolucji 1956 r., aż do 1958 r., więc oddzielono je od pozostałych dwóch budynków wysokim ceglany murem.

Na tablicy z brązu upamiętniono ofiary rewolucji z 1956 roku. Pamiątkowa tablica na ścianie muzeum zachowuje pamięć o Prywatnym Towarzystwie Archeologicznym w miejscowości Tiszazug, założonym w 1876 roku.

Od lat 60. XX w., w byłym budynku powiatowego więzienia Nagykun działa muzeum. Natomiast byłe lokum kasztelana stanowi dziś magazyn dla lokalnych zbiorów muzealnych.

THE NAGYKUN DISTRICT HALL

(Kerületi ház utca 4–8.)

The Nagykunság, which was a privileged region in the Middle Ages, was sold by the Habsburg court after the liberation from the Turkish subjugation in 1702 to the Teutonic Order of Knights. The Nagykunság and Kiskunság, as well as the Jászság, redeemed themselves from this serfdom on their own. This was the Jász kun redemption of 1745. Following this, Kunszentmárton became the jurisdictional seat of the Nagykunság. This is where the District Prison was built by the 1780s, as well as the current Nagykun District Hall.

The building complex (the district hall, district prison and castellan house) was designed by, and the construction led by, master mason Károly Rábl from Gyöngyös. The construction work was supervised by commissar András Bozóky from Kunszentmárton, who was employed by the Jász kun Districts. (Károly Rábl worked together with architect József Jung, who was at that time preparing the design of the Main Church of Kunszentmárton, and who built it by 1789.) This is where the district meetings were held, while the inmates lived in the two-storey prison. The castellan house was the home of the castellan, who was in charge of attending the building complex of the district, maintaining the order of the prison-house, keeping order among the prisoners, and providing for them. The buildings used to have a shingle roof which was replaced by clay tiles after a storm in 1826, and an extra floor was built on it around 1910.

The three buildings are surrounded by a wide and tall brick fence supported with an arch. A part of this, as well as the vaulted sandstone gate dating from the end of the 18th century, were demolished in the 1970s.

The District Court operated here right until 1871. The country court that was formed at this time continued to be seated in this building till 1984. As the prison was used after the 1956 revolution until 1958, its building was separated from the other two buildings with a tall brick wall. A bronze relief commemorates the victims persecuted during the 1956 revolution. A memorial plaque on the wall of the museum is dedicated to the memory of the Tiszazug Private Association for Archaeology established in 1876.

The prison building of the former Nagykun District Hall has been housing the Museum since the 1960s, while the castellan house operates as a location for exhibitions of the local museum.

SZAKRÁLIS KISÉPÍTMÉNYEK

Kunszentmárton bel- és külterületén az elmúlt századok során több ún. út menti kereszt, illetőleg egy-két szentnek a szobra áll. Ezek nemcsak egy-egy adományozó áhítatának megjelenítői, hanem egy-egy korszak vallásosságának is hű tükrői. Egyéni sorsokra vagy a közösséget ért múltbeli járványokra, csapásokra utalnak. Az Immaculata-szobrot a településre befogadásának emlékére állíttatta hálából egy földink (1773). A Szent-háromság-szobor pedig járványok emlékét őrzi (1831).

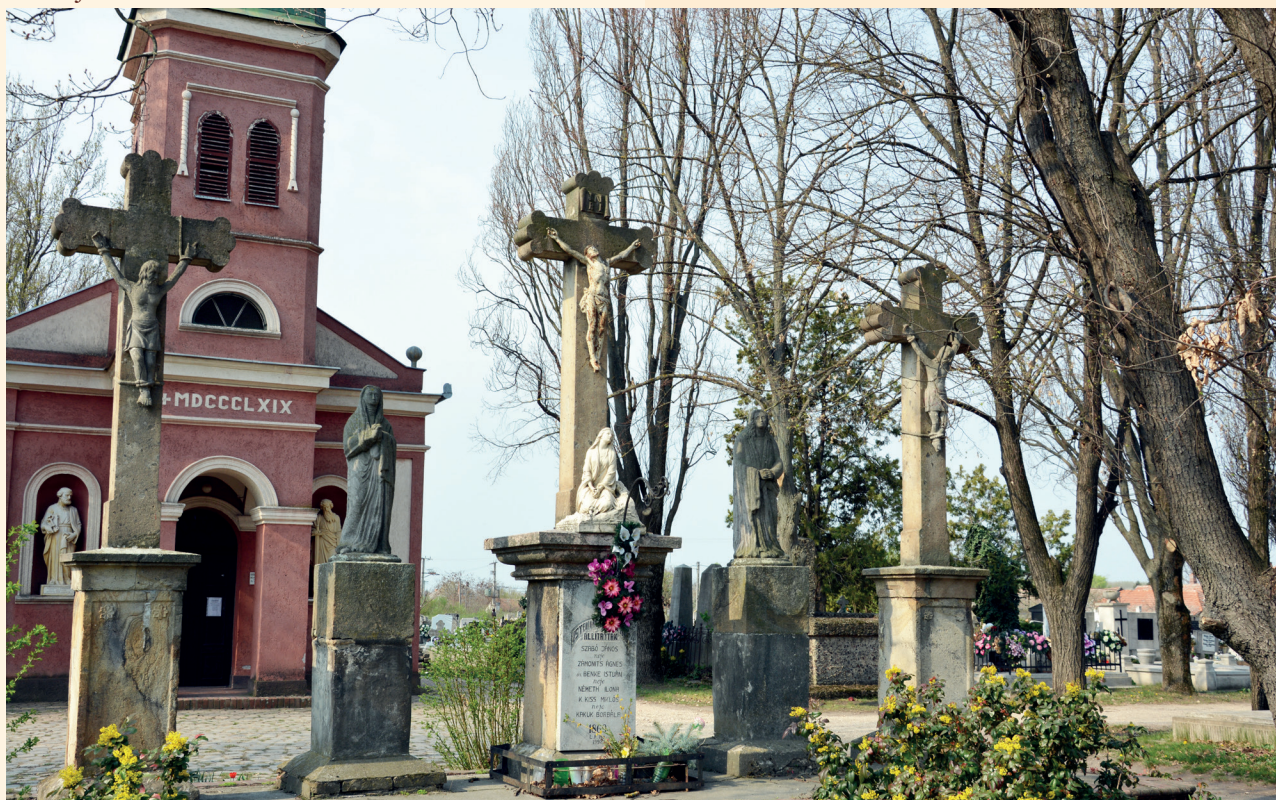
E kisépítmények között van Kunszentmárton legrégebbi fennálló építészeti emléke: a Veres-kereszt, amelyet 1730 augusztusában áldottak meg. Az ünnepségen jelen voltak a megszállást/kirajzást vezető Radics István mellett a Várost újraalapító jászapáti és jászalsószenygyörgyi őseink.

Az építmények egy-egy korszak áhítatát is jellemzik. Rámutatnak kistáji kapcsolatokra, hiszen a követ távoli hegyvidékekről kellett Kunszentmártonba szállítani. Felállításukon is távoli helyekről származó mesterek/művészek dolgoztak. Az Alsótemető Kálvária szoborcsoportja a jellegzetes vörhenyes színű, könnyen megmunkálható radnai, ópálosi kőzetből készült, máriaradnai kőfaragók keze munkája.

Szobrok: Nepomuki Szent János-szobor, park, 1763; Immaculata-szobor, volt piactér, 1773; Szentháromság-szobor, 1831; Fájdalmas Anya (Pietà) szobra, 1856.

Keresztek: Veres-kereszt, 1730; Kálvária, Érpárt, 1803 (csak a talapzata van meg, villámcsapás miatt 1994-ben megsemmisült, helyreállításra vár!); Juhász-kereszt, Köttön utca, 1806; Kurutz-kereszt, 1826 (egykor Kossuth utca, most darabjaira esve az Alsótemetőben, helyreállítandó!); Laki Oláh-kereszt, Sörház utca vége, a gát mellett, 1888; Tóth János-féle feszület, Felsőtemető 1851; Balázs-kereszt, a szentesi országút mellett 1804; Paptanyai-kereszt az ipari park közelében, 1864; Béke-kereszt, Betekincs, 1917; Balga-kereszt, Kunszentmárton-Szentes határán, 1883; Jaksori-kereszt, a volt tanyai iskola mellett 1911; Telekhalmi-kereszt, a volt tanyai iskola mellett 1912; Vekeri-kereszt, a volt tanyai iskola mellett 1867; Gyalui-kereszt, a volt tanyai iskola mellett 1933.

E szakrális kisépítmények Kunszentmárton katolikus lakosságának igyekezetét tükrözik, amellyel Isten dicsőségére a tér bizonyos helyeit kereszttel megjelölte. A múltban ezekhez az építményekhez (kereszt, szobor) körmenetet vezettek, ami bekapcsolta őket a vallásgyakorlás tér-rendszerébe. A sűrűn lakott tanyavilágban a keresztek mellett álló haranglábak harangszava az időt is tagolta, s búcsúztatta a tanyavilág halottjait.

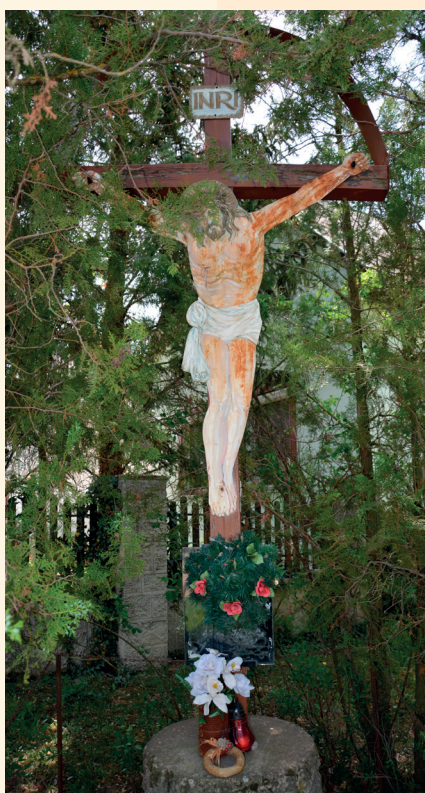
SZAKRÁLIS KISÉPÍTMÉNYEK ♡ SAKRALE KLEINBAUWERKE
 ♡ MNIEJSZE BUDOWLE SAKRALNE ♡ SACRED SMALL MONUMENTS

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
 SZENTELÉ
 KOPO JOSEF
 és HITVESE
 TOTI ERSEBET
 1856

SZAKRÁLIS KISÉPÍTMÉNYEK ♡ SAKRALE KLEINBAUWERKE ♡
MNIEJSZE BUDOWLE SAKRALNE ♡ SACRED SMALL MONUMENTS

Im Innen- und Außenbereich von Kunszentmárton stehen seit den vergangenen Jahrhunderten mehrere sog. Wegkreuze bzw. Statuen eines oder des anderen Heiligen. Sie zeigen nicht nur die Andacht eines Stifters, sondern sind auch treue Spiegel der Religiosität einer Epoche. Sie weisen auf individuelle Schicksale oder frühere Epidemien und Schicksalsschläge der Gemeinde hin. Die Immaculata-Statue hat ein Landsmann (1773) als Dank zur Erinnerung an seine Aufnahme in die Siedlung errichten lassen, und die Dreifaltigkeitsstatue erinnert an die Epidemien (1831).

Unter diesen Kleinbauwerken befindet sich Kunszentmártons ältestes Baudenkmal: das Veres-Kreuz, das im August 1730 gesegnet wurde. Anwesend beim Fest waren außer dem die Besetzung/Ausschwärmung leitenden István Radics unsere die Stadt von neuem gründenden Vorfahren aus Jászapáti und Jászsószyörgy.

Die Bauten charakterisieren auch die Andacht einer Epoche. Sie weisen auf die Kleinlandschaftsbeziehungen hin, denn der Stein musste von fernen Gebirgsgegenden nach Kunszentmárton gebracht werden. Auch bei ihrer Aufstellung arbeiteten aus fernen Orten stammende Meister/Künstler mit. Die Kreuzweg-Statuengruppe des Unteren Friedhofes aus dem charakteristischen rötlichen, leicht zu bearbeitenden Gestein von Radna, Ópálos/Páuliş ist die Arbeit der Steinmetzen von Máriaradna.

Statuen: St. Johannes von Nepomuk-Statue, Park, 1763; Immaculata-Statue, früherer Marktplatz, 1773; Dreifaltigkeits-Statue, 1831; Schmerzensmutter (Pietà)-Statue, 1856.

Kreuze: Veres-Kreuz, 1730; Kalvaria, Érpárt, 1803 (nur der Sockel erhalten, durch Blitzschlag 1994 zerstört, wartet auf Wiederherstellung!); Juhász-Kreuz, Köttön-Gasse, 1806; Kurutzenkreuz, 1826 (früher Kossuth-Gasse, jetzt in Stücke zerbrochen im Unteren Friedhof, wiederherzustellen!); Laki Oláh-Kreuz, Ende Sörház-Gasse, neben dem Damm, 1888; Kruzifix von János Tóth, Oberer Friedhof, 1851; Valentin-Kreuz, an der Landstraße nach Szentes, 1804; Paptanya-Kreuz nahe beim Industriepark, 1864; Friedens-Kreuz, Betekincs, 1917; Balga-Kreuz, an der Grenze Kunszentmárton-Szentes, 1883; Jaksor-Kreuz, bei der früheren Einödhofschule, 1911; Telekhalmer Kreuz, bei der früheren Einödhofschule, 1912; Veker-Kreuz, bei der früheren Einödhofschule, 1867; Gyaluer Kreuz, bei der früheren Einödhofschule, 1933.

Diese sakralen Kleinbauwerke spiegeln das Bestreben der katholischen Einwohner von Kunszentmárton, zur Ehre Gottes bestimmte Stellen des Raumes mit einem Kreuz zu kennzeichnen. In der Vergangenheit führte zu diesen Bauten (Kreuz, Statue) eine Prozession, die sie in das räumliche System der Religionspraxis einbezog. In der dichtbewohnten Welt der Einödhöfe teilte die Glocke der bei den Kreuzen stehenden Glockenstühlen auch die Zeit auf und verabschiedete die Toten der Einödhöfe.

MNIEJSZE BUDOWLE SAKRALNE

W granicach miasta Kunszentmárton, jak i poza nimi można zobaczyć wiele przydrożnych krzyży oraz posągów świętych, które pojawiały się na przestrzeni minionych wieków. Były one nie tylko przejawem manifestowania pobożności ofiarodawców, ale także wiernym odzwierciedleniem religijności danej epoki. Wyrażały indywidualne lub zbiorowe akty wdzięczności za uchronienie społeczności od zarazy czy innych klęsk.

Figura Maryi Niepokalanej (Immaculata) została ufundowana jako przejaw wdzięczności jednego z tubylców na pamiątkę osiedlenia się (1773). Posąg Trójcy Świętej przypomina o uchronieniu mieszkańców przed epidemiami minionych epok (1831).

Wśród tych niewielkich obiektów sakralnych znajduje się najstarszy zabytek architektoniczny Kunszentmárton: Krzyż Veres, pobłogosławiony w sierpniu 1730 roku. W uroczystości święcenia udział wzięli nasi przodkowie z miejscowości Jászapáti i Jászsószyentgyörgy, którzy kiedyś ponownie zakładali miasto oraz István Radics, propagator zasiedlania Kunszentmárton.

Te obiekty oddają szacunek i cześć danej epoce. Wskazują na międzyregionalne powiązania, gdyż materiał budowlany był transportowany do Kunszentmárton z odległych obszarów górskich. Także mistrzowie i artyści pochodzili z odległych regionów. Grupa rzeźb Kalwarii na Cmentarzu Dolnym ma charakterystyczny rdzawy kolor i jest wykonana z łatwego w obróbce opalizującego minerału pochodzącego z miejscowości Radna. Także stamtąd pochodzili kamieniarze, autorzy Drogi Męki Pańskiej.

Rzeźby: Statua św. Jana Nepomucena, park, 1763; Statua Niepokalanej, dawny rynek, 1773; Statua Świętej Trójcy, 1831; Statua Matki Bolesnej (Pietà), 1856.

Krzyże: Krzyż Veres, 1730; Kalwaria, Érpart, 1803 r. (pozostał tylko cokół, zniszczony przez uderzenia pioruna w 1994 r., czeka na odnowienie!); Krzyż Pasterza, ul. Köttön, 1806;

Krzyż Kurutza, 1826 (dawniej stał przy ulicy Kossuth, obecnie składowany w częściach na Cmentarzu Dolnym w oczekiwaniu na restaurację!); Krzyż Laki Oláh, koniec ulicy Sörház, obok tamy, 1888; Krucyfiks Jánosa Tótha, Cmentarz Górny 1851; Krzyż Balázsa, przy drodze ekspresowej do Szentest, 1804; Krzyż Paptanya, w pobliżu Parku Przemysłowego, 1864; Krzyż Pokoju, Betekincs, 1917; Krzyż Balga, na granicy Kunszentmárton-Szentest, 1883; Krzyż Jaksori, obok dawnej szkoły wiejskiej, 1911 r.; Krzyż Telekhalom, obok dawnej szkoły wiejskiej, 1912 r.; Krzyż Vekeri, obok dawnej szkoły wiejskiej, 1867 r.; Krzyż Gyalui, obok dawnej szkoły wiejskiej, 1933 rok.

Te niewielkie budowle sakralne odzwierciedlają starania katolickiej ludności Kunszentmárton, ku temu, aby wybrane miejsca oznaczać krzyżem na chwałę Pana. W przeszłości, do tych obiektów (krzyż, rzeźba) udawały się procesje, co włączyło je w obszar praktyk religijnych. W gęsto zaludnionym terenie wiejskim, obok krzyży stały dzwonnice, których głos zarówno odliczał czas, jak i był ostatnim pożegnaniem umarłych.

SACRED SMALL MONUMENTS

There are several wayside crosses and a few statues of saints inside and outside of Kunszentmárton, which are an expression of the donators' devotion, as well as true images of the religious faith of a specific era. They relate to individual fate, epidemics and disasters having affected the community in the past. The statue of the Immaculate Conception was raised by a local person to express his gratitude for being accepted in the town (1773). The statue of the Holy Trinity is the reminiscence of past epidemics (1831).

One of these works is the oldest existing architectural monument of Kunszentmárton: the Veres-cross, blessed in August 1730. Beside István Radics, leader of the occupation/migration, our Jászapáti and Jászsószentgyörgy ancestors re-founding the town were present at this event, too.

The monuments reflect people's devotion from a specific period of history and the relationships with other smaller regions, as the stone had to be transported to Kunszentmárton from distant highlands. Masters and artists from distant regions collaborated in their construction, too. The Calvary group of statues was made of the characteristic, easy-to-process reddish stone of Ópálos, by stone-masons from Máriaradna.

Statues: Saint John of Nepomuk, park, 1763; statue of the Immaculate Conception, former marketplace, 1773; Trinity statue, 1831; and The Mother of Sorrows (Pietà) statue, 1856.

Crosses: Veres-cross, 1730; Calvary, Érpárt, 1803 (only the pedestal was preserved after a thunderbolt in 1994 – waiting for reconstruction!); Juhász-cross, Köttön utca, 1806; Kurutz-cross, 1826 (former Kossuth utca, currently broken into pieces in the Lower Cemetery – waiting for reconstruction!); Laki Oláh-cross, end of Sörház utca, next to the dam, 1888; Tóth János-crucifix, Upper Cemetery, 1851; Balázs-cross, by the Szentes main road,

1804; Paptanya-cross near the industrial park, 1864; Béke (Peace)-cross, Betekincs, 1917; Balga-cross, by the border between Kunszentmárton and Szentes, 1883; Jak-sori-cross, next to the former farmstead school, 1911; Telekhalmi-cross, next to the former farmstead school, 1912; Vekeri-cross, next to the former farmstead school, 1867; and Gyalui-cross, next to the former farmstead school, 1933.

These sacred small monuments reflect the endeavour of the Catholic people of Kunszentmárton to denote certain parts of their place with crosses, to the glory of God. The crosses and statues used to be the destinations of processions, thus they were included in the spatial system of religious practice. The chime of bells from the belfries by the crosses

also segmented time and signalled farewell to the deceased of the densely populated farm neighbourhood.

ZSINAGÓGA

(Deák Ferenc utca 18.)

Az épület egykori tulajdonosairól, az itt élő zsidó közösségről már az 1820-as évektől vannak adataink, bár a zsidók állandó lakhatási jogot csak az 1850-es évek elején szereztek. Az ortodox hitközség 1860-ban 89 főből állt. A zsidó imaház 1906-ban leégett, s helyén a hitközség egy modern zsinagógát kívánt felépíteni.

A kunszentmártoni zsinagóga a monarchiakori magyar zsinagógaépítészet utolsó éveiben (1911 és 1912 között) épült Dobrovsky József István tervei alapján. Az alaprajz elnyújtott téglalap, U alakban körülfutó karzattal, központi bimával (a tóraolvasás helye) és pici apszissal. Kívül, az oromzat csúcsán a törvénytáblák között Dávid-csillag látható. A kívül kereszthajónak tűnő rizalit rózsablaka hangsúlytalanul nyílik a karzatra, egykor a nők helyére. A karzatzeljárát a tornyocskákban és a belőlük előreugró tömegben található. Dobrovsky ötvözi a Kós Károly-féle erdélyi, illetve skandináv nemzeti romantika formavilágát a Jakab Dezső és Komor Marcell fémjelezte magyaros szecesszióval. A lépcsőház fordulójában található piros mézeskalács szív oculus (nyílás) optimizmusát megtagadta a történelem.

A bejárat feletti fal sgraffittós, kerámiával díszített, melyek Bozsik Kálmán színes kerámiái és a Mátray-féle téglagyár épületdíszei. Nyugati homlokzatán kétoldalt magas, előugró, többszörösen tagolt, négyzetes torony található nyolcszögű fedéssel. Keleti homlokzatán félköríves alaprajzú tórafülkével, tört vonalú oromzatokkal.

A zsinagóga előcsarnokában állt egy emléktábla, melyen az 1. világháborúban hősi halált halt kunszentmártoni zsidó katonák névsora szerepelt. Az 1922. szeptember 17-én felavatott emléktábla 1944-ben eltűnt a hitközség nélkül maradt templomból. A 2. világháború után évtizedekig romos műemlék épületet 2000-ben állították helyre.

Ma Bartók Béla-terem néven hangverseny- és kiállítóhelyként működik. Megmentésében és hangversenyteremmé alakításában nagy szerepe volt Baross Gábornak, az ELTE Bartók Béla kórusa karnagyának és titkárnak, Tóth Máriának.

A ZSINAGÓGA ~ DIE SYNAGOGE ~ SYNAGOGA ~ SYNAGOGUE

DIE SYNAGOGE (Ferenc Deák Gasse 18)

Über die einstigen Eigentümer des Gebäudes, die hier lebende jüdische Gemeinschaft, gibt es schon Angaben aus den 1820er Jahren, obgleich die Juden ihr ständiges Wohnrecht erst am Anfang der 1850er Jahre bekamen. Die orthodoxe Kultgemeinde bestand 1860 aus 89 Personen. Das jüdische Bethaus brannte 1906 nieder, und an seiner Stelle wollte die Kultgemeinde eine moderne Synagoge errichten.

Die Kunszentmártoner Synagoge entstand in den letzten Jahren der ungarischen Synagogenarchitektur in der Zeit der Monarchie (1911–1912) nach Plänen von József István Dobrovsky. Der Grundriss ist ein gestrecktes Rechteck mit U-förmig umlaufender Empore, zentraler Bima (Ort der Thoralesung) und sehr kleiner Apsis. Außen befindet sich oben am Giebel der Davidstern zwischen den Gesetzestafeln. Die Rosette des von außen als Querschiff erscheinenden Risalits öffnet sich unbetont zur Empore, dem früheren Ort für die Frauen. Der Emporenaufgang befindet sich in den Türmchen und dem aus ihnen vorspringenden Block. Dobrovsky verbindet die siebenbürgische Formenwelt von Károly Kós bzw. die der skandinavischen nationalen Romantik mit dem ungarisch geprägten Jugendstil von Dezső Jakab und Marcell Komor. Den Optimismus des roten Honigkuchenherz-Oculus (Öffnung) in der Kehre des Treppenhauses hat die Geschichte verweigert.

Die Wand über dem Eingang ist mit Sgraffito, mit Keramik verziert, mit farbigen Keramiken von Kálmán Bozsik und Gebäudeschmuck der Mátray-Ziegelfabrik. An der Westfassade stehen auf beiden Seiten hohe, vorspringende, mehrfach gegliederte quadratische Türme mit achteckiger Bedachung. Die Ostfassade hat eine Thoranische mit halbrundem Grundriss und Giebeln mit gebrochenen Linien.

In der Vorhalle der Synagoge stand eine Gedenktafel mit der Namenliste der im Ersten Weltkrieg den Heldentod gestorbenen jüdischen Soldaten von Kunszentmárton. Die am 17. September 1922 eingeweihte Gedenktafel verschwand 1944 aus der ohne Kultgemeinde gebliebenen Synagoge. Das nach dem Zweiten Weltkrieg Jahrzehnte als Kulturdenkmalruine stehende Gebäude wurde 2000 wiederhergestellt.

Heute dient es als Béla Bartók-Konzert- und Ausstellungssaal. Bei seiner Errettung und Umgestaltung zum Konzertsaal haben Gábor Baross, Dirigent des Béla Bartók-Chors der Loránd Eötvös-Universität Budapest, und dessen Sekretärin Mária Tóth eine wichtige Rolle gespielt.

SYNAGOGA (ul. Deák Ferenc 18)

Dane dotyczące byłych właścicieli świątyni, społeczności żydowskiej tutaj mieszkającej są dostępne od lat 20. XIX w., mimo że Żydzi nabyli prawo do osiedlenia się na stałe dopiero na początku lat pięćdziesiątych. Społeczność ortodoksyjna liczyła w 1860 roku 89 osób. Żydowski dom modlitwy spłonął w 1906 r., a na jego miejscu gmina żydowska zamierzała wybudować nowoczesną świątynię.

Synagoga w Kunszentmárton została zbudowana w ostatnich latach trwania monarchii węgierskiej (w latach 1911–1912), zgodnie z planami Józsefa Istvána Dobrovsky'ego. Budowla ma rzut wydłużonego prostokąta. Wewnątrz znajduje się galeria w kształcie litery U, miejsce pośrodku do czytania bimy (Tory) oraz mała absyda. Na zewnątrz, na szczycie zwieńczenia, pomiędzy Tablicami Prawa pojawia się gwiazda Dawida.

Część ryzalitowa (wystająca część fasady) stwarza z zewnątrz wrażenie transeptu, a umieszczone tam rozety otwierają się nieoczekiwanie na wewnętrzne galerie, dawniej miejsce przeznaczone tylko dla kobiet. Do galerii można się dostać z wejść znajdujących się w wieżyczkach i w przylegających do nich wysuniętych częściach fasady. Dobrovsky splótł elementy narodowego romantyzmu skandynawskiego z romantyzmem seklerskim, wzorując się na architekturze Károlya Kósa. Do tego dodał cechy secesji węgierskiej, wykorzystując twórczość Jakaba Dezső i Marcella Komora. Historia odrzuciła optymizm, jakim miał być oculus – otwór w ścianie przedstawiający czerwone piernikowe serce, usytuowany na przełomie schodów prowadzących na galerię.

Ściana nad głównym wejściem ozdobiona jest techniką malarstwa ściennego – sgraffito oraz ozdobną ceramiką, pochodzącą z pracowni Bozsika Kálmána i z cegielni Mátray. W zachodniej fasadzie znajdują się dwie wysokie, wielosekcyjne kwadratowe wieże z ośmiokątnymi pokryciami. Na wschodniej elewacji, na planie półokręgu znajduje się wnęka na Torę, zdobiona łamanymi frontonami.

W przedsionku synagogi znajdowała się kiedyś tablica pamiątkowa, na której umieszczono nazwiska bohatersko poległych w I wojnie światowej żydowskich żołnierzy z Kunszentmárton. Odsłonięta 17 września 1922 r. tablica zniknęła z opuszczonej przez wiernych świątyni w roku 1944. Zrujnowana w czasie II wojny światowej zabytkowa świątynia została odrestaurowana dopiero w 2000 r.

Dzisiaj to miejsce funkcjonuje jako sala koncertowo-wystawowa im. Béli Bartóka. Ważną rolę w odratowaniu zabytku i przekształceniu go na salę koncertową odegrało dwoje ludzi: Gábor Baross, dyrygent chóru uniwersyteckiego im. Béli Bartóka z Budapesztu, oraz Mária Tóth, sekretarz zespołu.

SYNAGOGUE

(Deák Ferenc utca 18.)

We have data from a Jewish community already living here from the 1820s, although, the Jews obtained the right for permanent residence only in the early 1850s. In 1860, the orthodox religious community had 89 members. The Jewish tabernacle burned down in 1906, and the community desired to build a modern synagogue on its place.

The synagogue of Kunszentmárton was built in the last years of the Hungarian synagogue architecture of the Monarchy (1911–1912), based on the design by József István Dobrovsky. Its floor plan is of a long-drawn shape, the gallery forms a U line, the bimah (a raised platform for reading the Torah) is in the centre, and the apse is of a small size. Outside, at the top of the gable, you can see the Star of David and the tables of the law. The rose-window of the avant-corps that looks like a transept from the outside opens onto the gallery – formerly the part where women were seated – in an unaccented way. The way up to the gallery is in the little towers and the plaster ornament projecting from the wall. Dobrovsky combined the design of the Transylvanian and Scandinavian type of national romanticism of Károly Kós with the Hungarian-style Art Nouveau that characterizes the works of Dezső Jakab and Marcell Komor. The optimism of the red “honey-cake” heart opening (oculus) in the landing of the staircase was denied by history.

The wall above the entrance is decorated with sgraffito and coloured ceramics by Kálmán Bozsik and the architectural ornaments from the Mátray Brickworks. Both sides of the western facade have a tall, square-shaped tower with multiple segments and an octagonal cover, while the eastern facade includes the Torah Ark with a round-arched floor plan and gables with broken-lines.

There used to be a memorial plaque in the hall with the names of Jewish soldiers from Kunszentmárton who died hero's death in World War 1. The memorial plaque consecrated on 17 September 1922 disappeared from the church without its congregation in 1944. After being in a ruinous condition for several decades after World War 2, the building-monument was reconstructed in 2000.

Currently it operates as a concert hall and exhibition space, known as Bartók Béla Hall. Gábor Baross, Chorister of the Bartók Béla Choir of ELTE university, and Mária Tóth, Choir Secretary had an important role in rescuing it and converting it into a concert hall.

SZABÓ GYULA SZÍNМŰVÉSZ

Szabó Gyula, a nemzet színésze (1930–2014) Kunszentmártonban született. Már gyermekkorában színpadra lépett a helybeli amatőr színtársulatokban. Az 1940-es évek végén a budapesti Csonka János Gépgyárba került, ahol bekapcsolódott az üzemi színjátszó csoport munkájába, s innen jelentkezett a Színművészeti Főiskolára. Itt tanult 1950–1954 között.

1954-ben a Petőfi Színházhoz szerződött, majd a Jókai Színház tagja lett. Évtizedekig vezető színésze volt a Thália Színháznak, ahol emlékezetes, óriási sikerű produkciók részese volt. A Thália megszűnése után tagja volt a rövid életű Arizona Színháznak, majd az ugyancsak pár évig, 1993-tól 1996-ig működő Művész Színháznak is, ezután a székesfehérvári Vörösmarty Színházhoz kötötte szerződés. 1979-től a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára, egyetemi docense volt.

Alkata, jellegzetes orgánuma népi hősök megformálására tette leginkább alkalmassá, de más szerepkörökben is kiváló alakítást nyújtott. Pályája során játszott többek között Molnár Ferenc, Shakespeare, Bulgakov, Stendhal, Katona József színműveiben. Emlékezetes alakítást nyújtott Hábetler János szerepében Fejes Endre Rozsdatemető című regényének drámaaváltozatában és Tiborcként a Bánk bánban. Az általa megformált alakok mindig szerethetőek, gonosz, intrikus szerepet szinte soha nem kapott.

1953-ban kezdett el filmezni. Legemlékezetesebb és legnépszerűbb alakítása az országot járó, az ártatlankokat a labancokkal szemben megvédő Buga Jakab szerepe volt az 1963-ban bemutatott tizenhárom részes tévésorozatban, A Tenkes kapitányában, illetve annak 1965-ös moziváltozatában. Sokat foglalkoztatták (Egy pikoló világos, Vasvirág, Kölyök, A tizedes meg a többiek, Kinek a törvénye) és számos sikeres tévéjátékban is játszott. Ő volt a Princ, a katona Csontos őrnagya, a Robog az úthenger Józsiája. Szinkronszínészként is dolgozott, a közönség – többek közt – Columbo (Peter Falk) magyar hangjaként is ismerheti. Az ő hangján szólal meg dr. Bubó, (Kérem a következőt!) Pumukli, Kag, (Vuk) és Frakk, a macskák réme.

Mesemondása legendás: a hetvenes évek elejétől az ő hangján szól a Magyar népmesék sorozat. Ízesen, telve szeretettel és humorral mesél. Ő maga azt mondta erről, hogy az eltelt több, mint harminc év alatt ez a mesesorozat élete részévé vált, mindegyik darabját egyformán szereti.

Elismerései: Kossuth- és Jászai-díj, érdemes és kiváló művész, 2003-ban Aphelandra-díjat kapott, amelyet kimagasló színészi alakításai mellett humánusával érdemelt ki. 2005-ben a Kecskeméti Animációs Filmfesztiválon életműdíjjal tüntették ki. Kunszentmárton díszpolgára (1998), 2006-ban a nemzet színészévé választották, 2007-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét.

Szülföldjéhez mindig ragaszkodott. Halála után róla nevezték el a város művelődési házát, amelynek falán felavatták emléktábláját (2015).

GYULA SZABÓ, DER SCHAUSPIELER

Der Nationalschauspieler Gyula Szabó (1930–2014) wurde in Kunszentmárton geboren. Schon in seiner Kindheit trat er auf der Bühne in den lokalen Amateurschauspielgruppen auf. Ende der 1940er Jahre kam er in die Budapester Maschinenfabrik von János Csonka, wo er sich an der Arbeit der Betriebschauspielgruppe beteiligte und sich von dort an der Theaterhochschule bewarb. Dort studierte er 1950–1954.

1954 bekam er einen Vertrag beim Petöfi-Theater, später wurde er Mitglied des Jókai-Theaters. Jahrzehntlang war er führender Schauspieler des Thalia-Theaters, wo er an denkwürdigen Produktionen mit riesigem Erfolg beteiligt war. Nach der Schließung der Thalia war er Mitglied des kurzlebigen Arizona-Theaters, dann auch ebenfalls einige Jahre, von 1993 bis 1996, des Künstlertheaters, danach verband ihn ein Vertrag mit dem Székesfehérvári Vörösmarty-Theater. Seit 1979 war er Lehrer der Theater- und Filmkunsthochschule, Universitätsdozent.

Seine Statur und sein charakteristisches Organ ließ ihn am ehesten geeignet sein, Volkshelden darzustellen, aber er bot auch in anderen Rollenbereichen hervorragende Gestaltungen. In seiner Laufbahn spielte er unter anderem in den Theaterstücken Ferenc Molnárs, Shakespeares, Bulgakovs, Stendhals und József Kátónas. Eine denkwürdige Gestaltung bot er in der Rolle des János Hábetler in der Dramavariante des Romans Rozsdametű (Rostfriedhof) von Endre Fejes und des Tiborcs im Bánk bán (Banus Bánk). Die von ihm dargebotenen Gestalten waren immer liebenswert, eine böse, intrigante Rolle wurde ihm fast nie übertragen.

1953 begann er zu filmen. Seine denkwürdigste und populärste Darstellung war die Rolle des überall im Land die Unschuldigen vor den Labanzen beschützenden Jakab Buga in der dreizehnteiligen Fernsehserie Tenkes kapitány (Hauptmann Tenkes) von 1963 bzw. deren Kinovariante von 1965. Er wurde viel beschäftigt (Egy pikoló világos, Vasvirág, Kölyök, A tizedes meg a többiek, Kinek a törvénye) und spielte auch in zahlreichen Fernsehspielen mit. Er war Major Csontos in dem Film Princ, a katona (Princ, der Soldat) und Józsi in dem Film Robog az úthenger (Die Straßenwalze rast). Auch als Synchronschauspieler arbeitete er, das Publikum kann ihn – unter anderem – auch als ungarische Stimme von Columbo (Peter Falk) kennen. Mit seiner Stimme spricht Dr. Bubó (Der Nächste bitte!) Pumukli, Kag (Vuk) und Frakk, der Schrecken der Katzen.

Sein Märchenerzählen ist legendär: Ab Anfang der 1970er Jahre war seine Stimme in der Serie Ungarische Volksmärchen zu hören. Er erzählt lebhaft, voller Liebe und Humor. Er selbst sagte, während der vergangenen mehr als dreißig Jahre sei diese Märchenserie zum Bestandteil seines Lebens geworden, er liebe jedes Stück gleich.

Seine Würdigungen: Kossuth- und Jászai-Preis, Verdienter und Hervorragender Künstler, 2003 Aphelandra-Preis, den er sich außer seinen herausragenden Schauspielerdarstellungen mit seiner Humanität verdient hat. 2005 zeichnete man ihn auf dem Kecskeméti Animations-Filmfestival mit dem Lebenswerkpreis aus. Er wurde zum Ehrenbürger von Kunszentmárton gewählt (1998), 2006 zum Nationalschauspieler, und 2007 bekam er das Komturkreuz des Verdienstordens der Ungarischen Republik.

An seiner Heimat lag ihm immer sehr viel. Nach seinem Tode benannte man nach ihm das Kulturhaus der Stadt, in dem eine Gedenktafel an ihn eingeweiht wurde (2015).

SZABÓ GYULA MŰVÉSZETE ♡ GYULA SZABÓ, DER SCHAUSPIELER
♡ TWÓRCZOŚĆ ARTYSTYCZNA GYULI SZABÓ ♡ THE ART OF GYULA SZABÓ

GYULA SZABÓ AKTOR

Gyula Szabó, narodowy aktor węgierski (1930-2014) urodził się w Kunszentmárton. Już w dzieciństwie występował w lokalnych amatorskich zespołach artystycznych. Pod koniec lat czterdziestych trafił do buda-pesztasńskiej Fabryki Maszyn im. Jánosa Csonki, gdzie dołączył do zakładowej trupy teatralnej. Stamtąd trafił do Wyższej Szkoły Sztuki Teatralnej i Filmowej, gdzie studiował w latach 1950-1954.

W 1954 roku dołączył do zespołu Teatru Petőfiego, a potem został członkiem Teatru Jókai. Przez dziesięciolecie był czołowym aktorem Teatru Thalia, gdzie był częścią ogromnego sukcesu niezapomnianych spektakli. Po rozwiązaniu Teatru Thalia przez krótki czas był członkiem Teatru Arizona. Potem przez kilka lat (1993-1996) był związany z Teatrem Artystów, a następnie podpisał kontrakt z Teatrem Vörösmarty w mieście Székesfehérvár. Od 1979 był akademickim wykładowcą w stopniu docenta w Wyższej Szkole Sztuki Teatralnej i Filmowej w Budapeszcie.

Jego postać, jego charakterystyczny tembr głosu sprawiły, że był najbardziej odpowiednim aktorem w kształtowaniu ludowych bohaterów, chociaż znakomicie znajdował się także w innych rolach. W swojej karierze grał m.in. Ferenc Molnára, Szekspira, Bułhakowa, Stendhala, Józsefa Katonę. Jego niezapomniane role to postać Jánosa Hábetlera, którą odegrał w dramatycznej wersji „Cmentarza starego żelastwa” Endre Fejosa oraz postać Tiborca w „Bánk Ban”. Kreowane przez niego postaci zawsze wzbudzały sympatię. Właściwie nigdy nie dostał roli złego charakteru czy intryganta.

Przygodę z filmem rozpoczął w 1953 roku. Najbardziej pamiętną i popularną rolą była postać Jakaba Bugi (obieżyświat, broniący niewinnych przed habsburskimi żołdakami) w trzynastoczęściowym serialu telewizyjnym pt. Kapitan Tenkesz oraz w jego kinowej wersji z 1965 roku. Był rozchwytywanym aktorem filmowym (Małe jasne, Żelazny kwiat, Kölyök, Kapral i inni, Czyje to prawo?). Występował też w wielu znakomitych produkcjach telewizyjnych. Inne role to: major Csontos w Princ, a katona, Józsi w Robog az úthenger. Pracował również jako aktor synchroniczny, a widzowie znają jego głos m.in. z dubbingowania porucznika Columbo (Peter Falk). Jego głosem odzywają się także animowane postacie z bajek dla dzieci, takie jak dr Bubó (Następny proszę!), Pumukl (Mistrz Edek i jego Pumukl), Kag, ojciec Vuka (Lisek Vuk) i Fred (Fred, postrach kotów).

Sposób opowiadania bajek przez Gyulę Szabó stał się legendarny. Od początku lat siedemdziesiątych aktor używał głosu jako narrator w serii ludowych podań węgierskich. Jego teksty były wyraziste, pełne humoru i serdeczne. Przyznał, że w ciągu ostatnich trzydziestu lat, seria ta stała się częścią jego życia i że uczuciowo związał się z każdym jej odcinkiem.

Wyróżnienia: nagroda Kossutha i Jászai dla zasłużonego i doskonałego artysty. W 2003 roku odebrał nagrodę Aphelandra, którą zdobył nie tylko za wybitne kreacje aktorskie, ale także za ich swoiste uczłowieczenie. W 2005 roku nagrodzony za całokształt osiągnięć na Festiwalu Filmów Animowanych w Kecskemét. W 1998 r. został Honorowym Obywatel miasta Kunszentmárton, w 2006 roku wybrano go na aktora narodu, w 2007 otrzymał Krzyż Zasługi Republiki Węgierskiej.

Zawsze czuł więź z rodzinnymi stronami. Po śmierci aktora, jego imieniem nazwano Miejski Dom Kultury, co zostało upamiętnione tablicą na fasadzie budynku (2015).

GYULA SZABÓ ACTOR

The Nation's Actor Gyula Szabó (1930–2014) was born in Kunszentmárton. Already as a child, he acted in local amateur theatrical companies. In the late 1940s, he started to work in the Csonka János Machine Factory, where he joined the drama group of the factory, and right from there he applied to the College of Theatre Arts. He was a student there between 1950–1954.

In 1954, he signed up with the Petőfi Theatre, and then continued at the Jókai Theatre. He was a leading actor of Thália Theatre for decades, where he played in memorable performances with enormous success. After the Thália Theatre closed, he joined the short-lived Arizona Theatre, then, the Művész Theatre that also operated for a few years (1993 to 1996), then he signed a contract with the Vörösmarty Theatre. From 1979, he was an instructor and associate professor of the College of Theatre and Film Arts.

Because of his temperament and his specific voice quality, he was very well suited to play the role of folk characters, but he was excellent in other types of roles, too. His career included acting in plays by Ferenc Molnár, Shakespeare, Bulgakov, Stendhal, and József Katona. Some of his memorable roles were János Hábetler in the drama version of the Rozsdatemető/Scrap Iron Yard (from Endre Fejes's novel) and Tiborc of Bánk Bán. All of the characters he formed were lovable – he practically did not get any negative, scheming roles.

He started to play in films in 1953. His most remembered and popular role was that of Jakab Buga, the hero protecting innocent people from the Labanc in *A Tenkes kapitánya/The Captain of the Tenkes*, the 13-episode TV series shown in 1963, and later its cinema version made in 1965. He was employed in many films (*Egy pikoló világos/A Glass of Beer*, *Vasvirág ("Zinnia")*, *Kölyök ("Kid")*, *A tizedes meg a többiek/The Corporal and Others*, *Kinek a törvénye ("Whose law is it")*, and he played in many successful TV plays as well. He was Major Csontos in *Princ, a katona ("Princ, the Soldier")*, and Józsi in *Robog az úthenger ("The Racing Steamroller")*. He also worked as a voice actor, for example, as the Hungarian voice for Columbo (Peter Falk). He gave his voice to Dr. Bubó (*Kérem a következőt! ("Next, please")*) Pumukli, Kag, (in *Vuk, the little fox*) and Frakk, a macskák réme (*"Frakk, the nightmare of the cats"*).

He was a tale-telling legend: from the early 1970s, the *Magyar Népmesék/Hungarian Folk Tales* TV series were presented by him. His story-telling is savoury, full of love and full of humour. As he described it, the series had become a part of his life during those more than thirty years, and he loved each of its episodes to the same extent.

His acknowledgements and awards include: the Kossuth and Jászai Prize, Meritorious and Excellent Artist, and the Aphelandra Prize in 2003 for his outstanding artistic performance and humanity. At the 2005 Animated Cartoon Festival of Kecskemét, he was awarded a lifetime achievement award. He is an honorary citizen of Kunszentmárton (1998), The Nation's Actor (2006), and he was awarded the Commander Cross of Order of Merit of the Republic of Hungary (2007).

He was always fond of his homeland. After his death, the community centre of the town was named after him, and his memorial plaque was officially placed there (2015).

PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE IZABELLA (1898-1986) FESTÉSZETE

Szeöke Izabella 1898-ban született Kunszentmártonban. Édesapja, Szeöke Mihály (1872–1952) Torontáltásárhelyről (volt Torontál megye, ma Debeljacsa, Szerbia) származó gazdász volt, aki Kunszentmártonba kerülve, a járásbírószágon főtisztként dolgozott. A család az 1910-es években Trencsénben élt, ahol Szeöke Mihály a járásbírószágon dolgozott. Szeöke Izabella Trencsénben érettségizett 1917-ben.

Érettségi után a Képzőművészeti Akadémiára jelentkezett. Csók István, majd Vaszary János tanítványa lett. 1917–1921 között a főiskolán rajztanári képzést is szerzett.

Akadémiai tanulmányai befejeztével házasságot kötött lipovnici Lipovniczky István katonatiszttel. Lipovniczkyné Szeöke Izabella 1923-ban okleveles középiskolai rajztanárként kinevezést kapott az Angolkisasszonyok B. M. V. Egri Érseki R. K. Leánygimnáziumba. 1926-ban meghalt férje, Lipovniczky István. Egy év múlva újra férjhez ment Papp-Kökényesdy Sándor (1900–1960) katonatiszthez.

Papp-Kökényesdy Sándorné Szeöke Izabella tagja volt a Rajztanárok Országos Szövetségének, a Képzőművésznők Országos Szövetségének és alapító tagja volt a Nemzeti Szalonnak. Budapesti bemutatkozására 1927 tavaszán került sor a Képzőművészek Vidéki Szövetsége 1. kiállításán. 1927 nyarán Kunszentmártonban is megismerték képeit a Kunszentmártoni Kaszinóban rendezett kiállításán. Részt vett a Nemzeti Szalon 1928, 1929, 1932, 1933. évi kiállításain. Az 1929–1930-as tanév során három hónapot töltött Párizsban tanulmányúton, ami művészetére nagy hatást gyakorolt. Mestere Jean Morchand volt. Az 1930-as években csatlakozott a Magyar Képzőművészeti Társasághoz, amelynek képviselői olyan sajátos magyar stílus megteremtésére törekedtek a festészetben, mint amilyet Bartók és Kodály a zenében elért. Szeöke Izabella ruhákat is tervezett. Azokat el is készítette és Németországba exportálta. Az 1930-as évek második felében Kunszentmártonban szőnyegszövő üzemet állított fel, ahol saját tervei alapján készítették a szőnyeget, főleg exportra.

Papp-Kökényesdy Sándort 1934-ben Budapestre, a Ludovika Akadémiára vezényelték, feleségét pedig az Angolkisasszonyok budapesti tanítóképző intézetéhez helyezték át. Ettől kezdve kevesebbet festett, mert a munka és férje oldalán a társasági élet sok időt elvett tőle. Férje később Horthy Miklós testőrtisztje lett. 1946–1948 között a köztársasági elnök testőrségének volt a parancsnoka. A kommunisták hatalomra jutása után, 1948. július 1-én, nyugállományba helyezték. Nehéz körülmények között, az 1953-ban lebontott fgy. Tóth-kúriában, majd a Rákóczi utcai Cseuz-féle házban, Kunszentmártonban élt. A festést soha nem hagyta abba. Sok tehetséges kunszentmártoni gyereket tanított rajzolni és festeni. Meseillusztrációkat, levelezőlapokat, karácsonyi üdvözlőket és könyvjelzőket készített, hogy anyagi helyzetükön javítson. Hitét, emberi tartását mindvégig megőrizte.

Csak a kunszentmártoni amatőr festőkkel tudott alkalmanként kiállítani. Kaposváry Gyula azt írta: „emberközpontú művészetéről”: „Derűs, optimista színvilág ez, a témakör: gyermekek, fiatalok, család, virágok, tavasz, Körös-part, ember és környezet, Gazdag életmű ez egy elárvult műteremben. Legszebb darabjai mindenképpen múzeumi megőrzésre méltók.”

1986-ban hunyt el. Halála után még abban az évben, majd 2009-ben volt nagyszabású kiállítása Kunszentmártonban. A két világháború között megújult magyar piktúrának sajátos arculatú alakja. Csupán politikai és ideológiai okok miatt állították félre 1948 után. Művészetéről Nagy Zoltán, a szegedi egyetem művészettörténész professzora, azt írta 1941-ben: „Festői felfogásában egyszerűsége, lényegre törekvő. Dekoratív hajlama különösen utóbbi képein bontakozik ki. Színskálája elég széles, aminek alapja a párizsi kék. Formaképzése vonalas, színeinek lokális jellegét nem adja fel. Modelljeinek egyénisége mindig expresszív erővel jelentkezik.”

PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE IZABELLA FESTÉSZETE
 ~ DIE MALEREI VON IZABELLA SZEÖKE ~ MALARSTWO IZABELLI
 PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE ~ THE PAINTINGS OF IZABELLA
 PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE

PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE IZABELLA FESTÉSZETE ♡
 DIE MALEREI VON IZABELLA SZEÖKE ♡ MALARSTWO IZABELLI
 PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE ♡ THE PAINTINGS OF IZABELLA
 PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE

DIE MALEREI VON IZABELLA SZEÖKE, EHEFRAU VON SÁNDOR PAPP-KÖKÉNYESDY (1898–1986)

Izabella Szeöke wurde 1898 in Kunszentmárton geboren. Ihr Vater Mihály Szeöke (1872–1952) war ein Landwirt aus Torontálvásárhely (früheres Komitat Torontál, heute Debeljacsa, Serbien), der nach Kunszentmárton kam und als höherer Beamter am Kreisgericht arbeitete. Die Familie lebte in den 1910er Jahren in Trencsén/Trentschin/Trenčín, wo Mihály Szeöke am Kreisgericht tätig war. Izabella Szeöke legte 1917 in Trentschin ihr Abitur ab.

Nach dem Abitur bewarb sie sich an der Akademie für Bildende Künste. István Csók und dann János Vaszary waren ihre Lehrer. 1917–1921 erwarb sie sich an der Hochschule auch die Befähigung als Zeichenlehrerin.

Nach Abschluss ihrer Studien an der Akademie schloss sie die Ehe mit dem Offizier István Lipovniczky von Lipovnik. Izabella Lipovniczky-Szeöke erhielt 1923 die Ernennung zur Mittelschul-Diplomzeichnerin am Erlauer Erzbischöflichen R. K. Mädchengymnasium der Englischen Fräulein. 1926 starb ihr Ehemann István Lipovniczky. Ein Jahr später heiratete sie erneut, den Offizier Sándor Papp-Kökényesdy (1900–1960).

Izabella Szeöke, die Ehefrau von Sándor Papp-Kökényesdy, war Mitglied des Landesverbandes der Zeichenlehrer, des Landesverbandes der Bildenden Künstlerinnen und Gründungsmitglied des Nationalen Salons. Zu ihrer Vorstellung in Budapest kam es im Frühling 1927 bei der 1. Ausstellung des Provinzverbandes Bildender Künstler. Im Sommer 1927 lernte man auch in Kunszentmárton ihre Bilder in einer Ausstellung im Kunszentmártoner Kasino kennen. Sie nahm an den Jahresausstellungen des Nationalen Salons von 1928, 1929, 1932 und 1933 teil. Im Schuljahr 1929–1930 war sie drei Monate auf einer Studienreise in Paris, die von großem Einfluss auf ihre Kunst wurde. Ihr Meister war Jean Morchand. In den 1930er Jahren schloss sie sich der Gesellschaft Ungarischer Maler an, deren Vertreter sich um einen so speziell ungarischen Stil in der Malerei bemühten, wie ihn Bartók und Kodály in der Musik erreichten. Izabella Szeöke entwarf auch Kleider. Diese ließ sie auch anfertigen und exportierte sie nach Deutschland. In der zweiten Hälfte der 1930er Jahre richtete sie in Kunszentmárton einen Teppichweberbetrieb ein, in dem die Teppiche nach ihren eigenen Entwürfen gewebt wurden, vor allem für den Export.

Sándor Papp-Kökényesdy wurde 1934 nach Budapest an die Ludovika-Akademie kommandiert und seine Ehefrau ins Budapestener Lehrerbildungsinstitut der Englischen Fräulein versetzt. Von da an hat sie weniger gemalt, weil ihr die Arbeit und das Gesellschaftsleben an der Seite ihres Mannes viel Zeit kosteten. Ihr Mann wurde später Gardeoffizier von Miklós Horthy. 1946–1948 war er Kommandeur der Garde des Präsidenten der Republik. Die Kommunisten haben ihn nach ihrer Machtübernahme am 1. Juli 1948 pensioniert. Unter schwierigen Umständen hat sie im 1953 abgerissenen Herrenhaus der Familie fgy. Tóth und dann im Cseuz-Haus in der Rákóczi-Gasse von Kunszentmárton gelebt. Mit der Malerei hat sie nie aufgehört. Viele begabte Kunszentmártoner Kinder hat sie zeichnen und malen gelehrt. Sie schuf Märchenillustrationen, Briefkarten, Weihnachtsgrußkarten und Lesezeichen, um ihre materielle Lage zu verbessern. Bis zuletzt hat sie ihren Glauben und menschlichen Habitus bewahrt.

Ausstellen konnte sie nur gelegentlich mit den Kunszentmártoner Amateurmalern. Gyula Kaposváry, Direktor des Bezirksmuseums schrieb „über ihre menschenzentrierte Kunst“: „Es ist eine heitere, optimistische Farbwelt, der Themenkreis: Kinder, Jugendliche, Familie, Blumen, Frühling, Körös-Ufer, Mensch und Umgebung. Das ist ein reiches Lebenswerk in einem verwaisten Atelier. Seine schönsten Stücke sind auf jeden Fall der Museumsaufbewahrung würdig.“

Sie starb 1986. Nach ihrem Tod gab es noch in demselben Jahr und dann 2009 eine großangelegte Ausstellung in Kunszentmárton. Sie war eine Gestalt mit eigenem Antlitz der in der Zwischenkriegszeit erneuerten ungarischen Malerei. Einzig aus politischen und ideologischen Gründen wurde sie nach 1948 kaltgestellt. Über ihre Kunst hat Zoltán Nagy, Professor für Kunstgeschichte an der Szegeder Universität, 1941 geschrieben: „In ihrer malerischen Auffassung ist sie um Einfachheit, um Wesentliches bemüht. Ihre Neigung zum Dekorativen entfaltet sich besonders in ihren letzteren Bildern. Ihre Farbskala ist ziemlich breit, deren Basis das Pariser Blau ist. Ihre Formbildung ist lineal, den lokalen Charakter ihrer Farben gibt sie nicht auf. Die Individualität ihrer Modelle erscheint immer mit expressiver Kraft.“

MALARSTWO IZABELLI PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE (1898-1986)

Izabella Szeöke urodziła się w 1898 r. w Kunszentmárton. Jej ojciec, Mihály Szeöke (1872-1952) był rolnikiem pochodzącym z Torontálvásárhely (dawniej komitat Toronátál, dziś Debeljacsa, Serbia), który po przybyciu do Kunszentmárton pracował jako wysokiej rangi urzędnik sądu okręgowego. Rodzina mieszkała w Trenczynie od 1910 roku, gdzie Mihály Szeöke pracował w sądzie rejonowym. Szeöke Izabella zdała maturę w Trenczynie w 1917 roku.

Po maturze złożyła podanie do Akademii Sztuk Pięknych. Została uczennicą Istvána Csóka, a następnie Jánosa Vaszary'ego. W latach 1917-1921 zdobyła wykształcenie w zakresie nauczyciela rysunku.

Po ukończeniu studiów wyszła za mąż za Istvána Lipovniczy'ego, oficera wojskowego, pochodzącego z Lipovnika. W 1923 r. została dyplomowaną nauczycielką w Egerze, w katolickim gimnazjum dla dziewcząt, prowadzonym przez siostry zakonne. W 1926 r. zmarł jej mąż, István Lipovniczy. Rok później poślubiła Sándora Papp-Kökényesdy'ego (1900-1960) - oficera wojskowego.

Izabella Sándorné Szeöke, Sapporné Papp-Kökényesdy była członkiem Narodowego Stowarzyszenia Nauczycieli Rysunku, Krajowego Stowarzyszenia Artystów Plastyków oraz założycielskim członkiem Salonu Narodowego. Na budapesztańskie salony została wprowadzona wiosną 1927 roku przy okazji I Wystawy Stowarzyszenia Twórców Prowincjonalnych. Latem 1927 roku zostały przedstawione jej obrazy na wystawie w Kasynie w Kunszentmárton. Wystawiała swoje prace na wystawach Salonu Narodowego w 1928, 1929, 1932 i 1933 roku. Trzymiesięczne studia w Paryżu w roku szkolnym 1929-30 miały wielki wpływ na jej sztukę. Jej mistrzem był Jean Morchand. W latach trzydziestych dołączyła do Węgierskiego Stowarzyszenia Fotografów, którego przedstawiciele starali się stworzyć unikalny węgierski styl malarski, jaki Bartók i Kodály osiągnęli w muzyce. Szeöke Izabella projektowała także ubrania. Szyła i eksportowała je do Niemiec. W drugiej połowie lat trzydziestych założyła zakład tkania dywanów w Kunszentmárton, gdzie produkowano dywany według jej własnych projektów, głównie na eksport.

W 1934 roku Sándor Papp-Kökényesdy został oddelegowany do Budapesztu, do Akademii Wojskowej Cesarzowej Ludwika, a jego żona została przeniesiona do Katolickiego Instytutu Kształcenia Nauczycieli w Budapeszcie. Odtąd malowała mniej, gdyż jej praca i życie towarzyskiego związane z obowiązkami służbowymi jej męża zajmowały dużo czasu. Jej mąż został później osobistym gwardzistą Miklósa Horthy'ego. W latach 1946-1948 był dowódcą republikańskiej straży przybocznej. Po dojściu komunistów do władzy, 1 lipca 1948 r., został wysłany na emeryturę. Koleje losu artystki się zmieniły. Żyła w ciężkich warunkach, mieszkując najpierw w zburzonym w 1953 r. dworku Tótha, a następnie w domu Cseuz przy ulicy Rakoczego, w Kunszentmárton. Nigdy nie przestała malować. Uczyla rysować i malować utalentowane dzieci z Kunszentmárton. Aby poprawić swoją sytuację materialną, zajmowała się ilustrowaniem bajek, pocztówek, bożonarodzeniowych życzeń i załadek do książek. Wytrwała do końca w swojej wierze i poczuciu poszanowania godności ludzkiej.

Okazjonalnie mogła wystawiać swoje obrazy razem z malarzami-amatorami z Kunszentmárton. Gyula Kaposváry napisał: „o jej sztuce skoncentrowanej na człowieku”: „Jest to wesoły, optymistyczny świat kolorów. Temat: dzieci, młodzież, rodzina, kwiaty, wiosna, brzeg rzeki Körös, człowiek i środowisko. To jest bogaty dorobek artystyczny w osieroconej pracowni. Jej najpiękniejsze dzieła zdecydowanie zasługują na muzealną ochronę”.

Zmarła w 1986 roku. Po jej śmierci tego samego roku urządzono wielką wystawę jej prac w Kunszentmárton, a następny wernisaż odbył się w roku 2009. Izabella Szeöke jest osobliwą postacią odnowionego węgierskiego malarstwa międzywojennego. Po 1948 roku odsunięto ją na bok z powodów politycznych i ideologicznych. Zoltán Nagy, profesor historii sztuki na Uniwersytecie w Segedynie, pisał o jej sztuce w 1941 roku: „W swojej koncepcji malarstwa dąży do prostoty i esencjonalności. Tendencja dekoracyjności szczególnie jest widoczna w ostatnich. Zakres używanych przez nią kolorów jest szeroki, bazujący na błękitie paryskim. Formowanie kształtów jest liniowe, nie porzuca lokalnej natury kolorów. Osobowość jej modeli zawsze ma siłę ekspresji”.

PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE IZABELLA FESTÉSZETE
• DIE MALEREI VON IZABELLA SZEÖKE • MALARSTWO IZABELLI
PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE • THE PAINTINGS OF IZABELLA
PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE

THE PAINTINGS OF IZABELLA PAPP-KÖKÉNYESDY SÁNDORNÉ SZEÖKE (1898–1986)

Izabella Szeöke was born in Kunszentmárton in 1898. Her father, Mihály Szeöke (1872–1952) was an agriculturist from Torontálvásárhely (former Torontál county, currently Debeljaca, Serbia) who moved to Kunszentmárton and started to work as senior officer at the county court. In the 1910s, the family lived in Trenčín, where Mihály Szeöke worked at the county court. Izabella Szeöke graduated from high school in Trenčín in 1917.

After her high-school graduation, she applied to the Academy of Fine Arts. She was a student of István Csók, then János Vaszary. As a result of her training between 1917 and 1921, she also earned a drawing-teacher qualification.

After her studies at the Academy, she married István Lipovniczky, officer from Lipovnik. Izabella Lipovniczkyné Szeöke was appointed as a high-school drawing teacher at the Eger Archiepiscopal Roman Catholic High School for Girls of the Sisters of Loreto in 1923. Her husband, István Lipovniczky died in 1926. One year later, she remarried to officer Sándor Papp-Kökényesdy (1900–1960).

Izabella Papp-Kökényesdy Sándorné Szeöke was a member of the National Association of Drawing Teachers, the National Association of Women Artists, and a founding member of the National Parlour. She introduced her art in Budapest at the first exhibition of the Rural Association of Fine Artists in the spring of 1927. In the summer of 1927, her paintings were presented in Kunszentmárton, too, at an exhibition organized in the Kunszentmárton Casino. She participated in the exhibitions of the National Parlour in 1928, 1929, 1932, and 1933. She spent three months in Paris on a study trip during the academic year 1929/1930, and this trip had a deep impact on her art. Her master was Jean Morchand. In the 1930s, she joined the Society of Hungarian Picture Writers, the representatives of which worked on creating a specific Hungarian style of painting as Bartók and Kodály achieved in the field of music. Izabella Szeöke was a designer of clothes, too. She had them made, and exported them to Germany. In the second half of the 1930s, she established a carpet weaving factory in Kunszentmárton that made carpets based on her own design, mainly for export purposes.

Sándor Papp-Kökényesdy was ordered to the Ludovika Academy in Budapest in 1934, while his wife was transferred to the Budapest Teacher Training Institute of the Sisters of Loreto. She painted less after this as the social life at her husband's side took a lot of time from her. Her husband became Miklós Horthy's guardsman later. He was the commander of the President of the Republic's guards between 1946 and 1948. After the communist accession to power, he was retired on 1 July 1948. They lived in difficult conditions in the Tóth mansion, demolished in 1953, then in the Cseuz house in Rákóczi utca, Kunszentmárton. She never stopped painting. She taught many talented children of Kunszentmárton drawing and painting. She also made book illustrations, picture postcards, Christmas cards and bookmarks to improve their financial situation. She retained her faith and human attitude until the end.

She could exhibit her works only with the amateur painters of Kunszentmárton occasionally. Gyula Kaposváry wrote this way about her "anthropocentric art": "A cheerful and optimistic world of colours; the themes are children, young people, family, flowers, spring, riverbanks of the Körös, people and their surroundings. A rich life-work in an orphaned studio. The most beautiful pieces are definitely worth being preserved in a museum."

She died in 1986. In the same year following her death, then again in 2009, there were large exhibitions of her paintings in Kunszentmárton. She is a figure with a specific image in the history of Hungarian painting. She was moved out of the way only for political and ideological reasons after 1948. Zoltán Nagy, professor of art history of the Szeged university wrote the following about her art in 1941: "Her pictorial perception seeks to be simple and aimed to the essence of things. Her decorative skills are particularly expressed on her later paintings. Her range of colours is fairly wide, and the most fundamental colour is Parisian blue. Her formation of shapes is linear, she keeps the local nature of her colours. Her models' personalities always appear with an expressive strength."

A BARÁTFÜLE (TEPERTŐS LEKVÁROS PAPUCS)

A sertéstenyésztő vidék egyik jellegzetes és igen kedvelt téli étele volt, s ma is népszerű vidékünkön a tepertős pogácsa a lekváros papuccsal párosítva. Születése a paraszti életmódhoz kötődik. Benne rejtőzik az ünnepek, a közösségek, az ételek tisztelete, a szükség diktálta takarékos élet, a „mindenből a legtöbbet, legjobbat kihozni” törekvés. Egykor a disznóvágást követő időszakban, a téli ünnepeken került asztalra. Elkészítéséhez zsiradékként a hájas, zsíros részekből, az oldalszalonnákról levagdalt szélekből sütött tepertő töredékes részét használták fel megdarálva.

A tepertős pogácsa minősítette, és minősíti ma is a háziasszonyt vagy a cukrászt. Tökéletes íze mellett magas legyen, könnyű, hogy szinte elröpüljön.

A sós tepertős pogácsa idősebb, mint édes-sós „kishúga”, a lekváros papucs, és nem is mindenhol járnak együtt úgy, mint nálunk, Kunszentmártonban. Jászapátiról ide települt őseink hozhatták magukkal a kelt, darált tepertővel megkent, majd háromszor hajtogatott tésztából sütött tepertős pogácsa ismeretét, kiegészítve a lekváros papuccsal, amit „barátfüle” is hívnak. De lehet, hogy két-három évszázad alatt itt vették át a környező települések lakóitól, hiszen ismerik a délebbi alföldi területeken is. Jászapátin ma sem sütik, a szakácskönyvek sem jegyzik a tepertős pogácsával együtt – ahogy nálunk ma is él, pedig a józan paraszti ész, a praktikum, az idővel, energiával való takarékoság szüleménye. Ugyanannak a tésztának a javából a férfiak borozását kísérő magas minőségű pogácsa kiszagztatása után a megmaradt, már lisztes darabokat újra összegyúrva – kemény szilvalekvárral „megbolondítva” – az asszony- és gyereknépnek való pikáns ízű, édes-sós finomságot alkottak. A neve „tepertős lekváros papucs” vagy „barátfüle” lett, s népszerűségben túltett „tepertős pogácsa” nevet viselő „bátyján”.

Készítik házilag is, de cukrász üzemben készülő hagyományos változata is kapható Kunszentmártonban. Az Európai Unió 2013. november 13-i rendelete alapján a „tepertős pogácsa” elnevezés a hagyományos különleges termékek jegyzékébe került. Az élelmiszeripar felvette a védett termékek listájára – meghatározva a nevének megfelelő összetételét. Forgalomba csak így hozható – garantálva a névhez tartozó minőséget.

Felgyorsult életünkben is áldás egy olyan étel, mely táplálók, egészséges, utazáshoz jól csomagolható. Tésztájából két változat készülhet: sós és édes-sós. Egészséges táplálék. Édes, de édességét a cukor nélkül főzött szilvalekvár adja a sós tészta ellenhatására. Tartós, sokáig elállna – hűtés nélkül is – ha nem lenne annyira finom.

A paraszti életmódot folytató háztartások száma mára lecsökkent, de a tepertős pogácsa és különösen a lekváros papucs iránti igény változatlan. Átmentésében nagyon fontos szerepe van a cukrásziparnak.

Kunszentmártonban a Talmácsi Cukrászat érzékenyen reagál az életmód ilyen irányú változásaira. (Árukészletében található öt féle hagyományos pogácsa, öt különböző töltelékű rétes, krémesből három változat, piték, lepények, hajtott kalácsok, stb.) Az évszakokhoz, ünnepekhez kötődő hagyományos sütemények kínálatával átmenti és őrzi étkezési kultúránk népi, de polgári értékeit is. Mert féltő, hogy az életmód változásával eltűnnének, ha nem figyelnének rá!

A BARÁTFÜLE (TEPERTŐS LEKVÁROS PAPUCS) ♡ DIE MAULTASCHE (GRIEBEN-MARMELADEN-PANTOFFEL) ♡ WYPIEKI Z POWIDŁAMI I SKWARKAMI – BARÁTFÜLE (TZW. USZY MNICHA) ♡ BARÁTFÜLE, TURNOVERS WITH CRACKLINGS AND JAM

A BARÁTFÜLE (TEPERTŐS LEKVÁROS PAPUCS) ♡ DIE MAULTASCHE (GRIEBEN-MARMELADEN-PANTOFFEL) ♡ WYPIEKI Z POWIDŁAMI I SKWARKAMI – BARÁTFÜLE (TZW. USZY MNICHA) ♡ BARÁTFÜLE, TURNOVERS WITH CRACKLINGS AND JAM

DIE MAULTASCHE (GRIEBEN-MARMELADEN-PANTOFFEL)

Eine charakteristische und sehr beliebte Winterspeise der Schweinezuchtgegend war und ist auch heute in unserem Gebiet die Paarung der Griebenpogatsche mit dem Marmeladenpantoffel. Ihre Entstehung hängt mit der bäuerlichen Lebensweise zusammen. In ihr verbirgt sich die Achtung der Feste, der Gemeinschaften, der Speisen, das von der Not diktierte sparsame Leben, das Bestreben, „aus allem das Meiste und Beste herauszuholen“. Einst kamen sie in der Periode nach dem Schweineschlachten, bei den winterlichen Festen auf den Tisch. Zu ihrer Herstellung verwendete man als Fettstoff den unvollständigen Teil der aus dem Flomen, den fettigen Teilen, den von den Speckseiten abgeschnittenen Rändern gebratenen Grieben, die durch den Fleischwolf gedreht wurden.

Die Griebenpogatsche qualifizierte und qualifiziert auch heute die Hausfrau oder den Konditor. Außer dem vollkommenen Geschmack soll sie hoch und leicht sein, dass sie fast fortfliegt.

Die salzige Griebenpogatsche ist älter als ihre süß-salzige „kleine Schwester“, der Marmeladenpantoffel, und sie gehen auch nicht überall zusammen wie bei uns, in Kunszentmárton. Unsere aus Jászapáti hier angesiedelten Vorfahren werden die Kenntnis der mit durchgedrehten Grieben bestrichenen und dann aus dreimal gefaltetem Teig gebackenen Griebenpogatsche mitgebracht haben, ergänzt durch den Marmeladenpantoffel, der auch Maultasche (ung. „barátfüle“, Mönchsohr) genannt wird. Möglicherweise wurden sie aber auch innerhalb von zwei bis drei Jahrhunderten von den Bewohnern der umgebenden Siedlungen übernommen, denn sie sind auch in den südlicheren Gegenden der Tiefebene bekannt. In Jászapáti werden sie auch heute nicht gebacken, auch die Kochbücher nennen sie nicht gemeinsam mit der Griebenpogatsche – wie es sie bei uns auch heute gibt, dabei sind sie die Frucht des nüchternen, praktischen Bauernverständes, der Sparsamkeit mit der Zeit und Energie. Von demselben Teig wurden nach Ausstechen der größeren Menge für die hochqualitativen Pogatschen als Begleitung des Weintrinkens der Männer die übriggebliebenen, schon mehligem Teigstücke wieder durchgeknetet und – mit Pflaumenmus „verrückt gemacht“ – zu einer geschmacklich pikanten süß-salzigen Delikatesse für die Frauen und Kinder verarbeitet. Der Name wurde „Grieben-Marmeladen-Pantoffel“ oder „Maultasche“ und übertraf an Beliebtheit ihren „Griebenpogatsche“ genannten „älteren Bruder“.

Sie wird auch zu Hause hergestellt, aber man bekommt in Kunszentmárton auch ihre in Konditoreibetrieben gefertigte traditionelle Variante. Aufgrund der Verordnung der Europäischen Union vom 13. November 2013 wurde der Name „Griebenpogatsche“ in die Liste der traditionellen besonderen Produkte aufgenommen. Die Lebensmittelindustrie nahm sie in die Liste der geschützten Erzeugnisse auf und legte die dem Namen entsprechende Zusammensetzung fest. Sie ist nur so in Verkehr zu bringen – damit wird die zum Namen gehörige Qualität garantiert.

Auch in unserem beschleunigten Leben ist eine Speise, die nährt, gesund ist und auf die Reise gut einzupacken ist, ein Segen. Aus dem Teig können zwei Varianten gefertigt werden: salzig und süß-salzig. Eine gesunde Nahrung. Süß, aber die Süße gibt das ohne Zucker gekochte Pflaumenmus als Gegenwirkung zum salzigen Teig. Dauerhaft, es wäre lange haltbar – auch ohne Kühlung –, wenn es nicht so fein wäre.

Die Zahl der Haushalte mit bäuerlicher Lebensweise ist bis heute kleiner geworden, aber der Anspruch auf die Griebenpogatsche und besonders den Marmeladenpantoffel ist unverändert. Bei ihrer Hinüberrettung spielt das Konditorgewerbe eine sehr wichtige Rolle.

In Kunszentmárton reagiert die Talmácsi-Konditorei feinfühlig auf derartige Veränderungen der Lebensweise. (In ihrem Warenbestand hat sie fünf verschiedene traditionelle Pogatschen, fünf verschiedenen gefüllten Strudel, drei Varianten von Crèmeschnitten, Kuchen, Fladen und geflochtene Kuchenbrote usw.) Mit ihrem Angebot an mit Jahreszeiten und Festen verbundenem traditionellen Gebäck rettet und bewahrt sie nicht nur die Werte der Speisekultur des Volkes, sondern auch der Bürger. Denn es ist zu befürchten, dass sie mit der Veränderung der Lebensweise verschwinden, wenn wir nicht auf sie achten würden!

BARÁTFÜLE – DOSŁOWNIE, USZY MNICHA (WYPIEKI ZE SKWARKAMI I Z POWIDŁAMI)

Jest to rodzaj najbardziej charakterystycznych i bardzo popularnych zimowych potraw na wsi- w zagrodach, gdzie hodowano świnię. Także i dzisiaj w naszej okolicy popularne są pogácsa (fon. pogacza), czyli wytrawne sękaty paszteciki ze skwarkami oraz towarzyszące im „szilvalekvar papucs” – ciastka na kształt strudla, nadsziewane powidłami. Narodziny tych potraw związane są z chłopskim stylem życia. W nich kryją się święta, wspólnota społeczna, poszanowanie dla jedzenia, skromne życie dyktowane potrzebą, dążenie do „uzyskania wszystkiego, co najlepsze”. Kiedyś świniobicie poprzedzało czas zimowych świąt, aby potrawy mogły trafić na stół bożonarodzeniowy. Do przygotowania pogácsa wykorzystywano tłuste części wieprzowiny. Słoninę, bekon i inne tłustości krojono na mniejsze kawałki, następnie wysmażano z tego skwarki, a na koniec mielono.

Umiejętność przygotowania skwarkowych pogácsa stanowiło o kwalifikacjach gospodyni domowej czy cukiernika. Pogácsa oprócz posiadania doskonałego smaku powinny być wyrośnięte, lekkie, dosłownie rozplywające się w ustach.

Słone, skwarkowe pogácsa mają dłuższą tradycję, niż ich słodko-słone młodsze rodzeństwo, nadsziewane powidłami. Także wykonanie tych wypieków różni się w zależności od regionu. Nasi przodkowie, którzy przybyli do Kunszentmárton z Jászapáti, przywieźli ze sobą przepis na wytrawne pogácsa z trzykrotnie złożonego, posmarowanego zmieloną masą skwarkową ciasta drożdżowego. Pogácsa uzupełnione o towarzystwo powidłowych ciastek, noszą nazwę uszu mnicha (barátfüle). Mogło też tak być, że przepis został przejęty w ciągu ostatnich dwóch, trzech stuleci od mieszkańców okolicznych osad, ponieważ wypieki znane są również w południowej części Wielkiej Niziny Węgierskiej. W Jászapáti także dziś nie przygotowuje się tych wypieków razem i nie wspominają o tym książki kucharskie. U nas jednak nadal się to praktykuje, dyktowane chłopskim rozsądkiem oraz oszczędnością czasu i energii. Oba wypieki robione są z tej samej masy. Najpierw z ciasta są formowane pogácsa, które po upieczeniu zwykle mężczyźni konsumują przy winie. Pozostałe, dobrej jakości ciasto, gospodynie zagniatają ponownie i dodając do niego powidła śliwkowe, tworząc słodko-słony przysmak dla kobiet i dzieci. Nazwa tego wypieku, to „tepertős lekváros papucs”, co można by przetłumaczyć jako skwarkowo-powidłowy pantofelek lub „barátfüle” – ucho mnicha. Popularnością, „barátfüle” przerósł swojego starszego brata- pogácsa.

Wypieki te są zazwyczaj wytwarzane w domu, ale w Kunszentmárton można nabyć ich tradycyjną wersję w lokalnej cukierni. Na podstawie rozporządzenia Unii Europejskiej z 13 listopada 2013 r. nazwa „Tepertős pogácsa” (skwarkowe pogácsa) została umieszczona w rejestrze gwarantowanych tradycyjnych specjalności. Przemysł spożywczy dołączył skwarkowe pogácsa do listy produktów chronionych, określając ich właściwy skład. Można je wprowadzić na rynek, gwarantując spełnianie wymogów przewidzianych w specyfikacji produktu.

W naszym przyspieszonym życiu błogosławieństwem jest pokarm, który jednocześnie jest pożywny, zdrowy i można zabrać go ze sobą w podróż. Istnieją dwie wersje ciasta: słone i słono-słodkie. Wypieki postrzegane są jako zdrowa przekąska. Słodka, ale słodycz pochodzi z powideł śliwkowych gotowanych bez cukru i stanowi to kontrę do słonego smaku ciasta. Produkt mógłby być przetrzymywany przez długi czas bez potrzeby trzymania go w chłodzie, gdyby nie to, że doskonale smakuje.

Liczba gospodarstw wiejskich zmalała, ale zapotrzebowanie na skwarkowe pogácsa, a w szczególności na śliwkowe ciastka, nie zmieniło się. Branża cukiernicza odgrywa ważną rolę w naprawie tej sytuacji.

W Kunszentmárton, cukiernia Talmácsi bacznie obserwuje i reaguje na zmiany w stylu życia konsumentów. (W magazynie jest pięć rodzajów tradycyjnych pogácsa, ciasta francuskie z pięcioma rodzajami nadziei, trzy wersje kremów, tarty, placki, chałki itp.). Oferta tradycyjnych wypieków dopasowuje się względem pory roku, czy kalendarza świąt i stanowi gwarancję zachowania wartości kultury konsumenckiej zarówno ludowej, jak i mieszczańskiej. Istnieje obawa, że wraz ze zmianami stylu życia wartości te mogą zniknąć, jeśli nie zwrócimy na to uwagi!

BARÁTFÜLE, TURNOVERS WITH CRAKLINGS AND JAM

A typical past-and-present favourite winter food of pig-breeding regions is tepertős pogácsa, biscuits with cracklings, accompanied by barátfüle. Their emergence is connected to the farming lifestyle. They incorporate the respect for holidays, communities, and food, and the economical life with the ambition to make the most out of what one has. They used to be made during the winter holidays, following the pig slaughter. As preparation, the fat, greasy parts and the side of bacon were cut off, sliced and fried, then minced and added to the dough as shortening.

It used to be, and still is the tepertős pogácsa that qualifies a housewife or a confectioner. Besides tasting perfect, it has to be tall and light, almost able to fly.

The tepertős pogácsa is older than its younger salty-sweet “sister”, the barátfüle, and they don’t always go together like here, in Kunszentmárton. The skills of making the pogácsa from the dough greased with cracklings, leavened and folded three times, then baked, were probably brought here by our ancestors who moved here from Jászapáti. Then barátfüle appeared here as a “supplement” to them. It is also possible that our ancestors took it from the neighbouring settlements during the past two to three hundred years, as they are known in the more southern regions of the Great Hungarian Plain, too. People in Jászapáti do not bake barátfüle even these days, nor do the cookbooks refer to it together with the tepertős pogácsa as it lives on here – even if it is the creation of the farmers’ common sense, practicality and energy economy. The high-quality pogácsa pieces accompanying men’s wine-drinking were cut out first from the same dough, then the remaining floury pieces were kneaded again, and – with the addition of hard plum jam – a wonderful savoury snack for women and children was created. It was named tepertős lekváros papucs, turnovers with cracklings and jam, or barátfüle, and has become even more popular than its “older brother” the tepertős pogácsa.

It can be made at home, and you can also buy the traditional version of it in the confectioneries of Kunszentmárton. Based on a Decree of the European Union of 13 November 2013, tepertős pogácsa was included in the list of traditional and special products. It has been added to the list of protected products of the food industry, and the exact composition of it was laid down. This is the only way to market it, and this is the guarantee of the quality required by the name.

With the accelerated life we live today, it is a blessing to have food that is hearty, healthy, and travels well. Two versions may be made out of its dough: salty and sweet-salty. It is good for you. It is sweet, but the sweetness is only that of the plum jam cooked without sugar in contrast with the salty dough. It is long lasting and it would be good for a long time, even without refrigerating, if it was not so tasty.

The number of households with a farming lifestyle has decreased by now, but the demand for tepertős pogácsa and especially barátfüle is unchanged. The confectionery industry has a crucial role in retaining them.

The Talmácsi Confectionery in Kunszentmárton is receptive of these kinds of changes in people’s lifestyles. (Their product range covers five different types of traditional biscuits (pogácsa), strudels with five types of filling, three versions of French creamy pastry, pies, folded milk loaves, etc.). With a selection of seasonal and holiday products, they retain and preserve our folk and community values. With the changes in our lifestyle, these values could be lost without attention to them.

